ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет іноземних мов

Кафедра англійської мови та методики її навчання

К В А Л І Ф І К А Ц І Й Н А Р О Б О Т А

на тему: Формування англомовної компетентності в усному мовленні старшокласників в опорі на емоційний інтелект

Здобувачки 2 курсу групи 2 МСОА
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальності 014 Середня освіта
Предметної спеціальності 014.02 Середня освіта (Англійська мова та зарубіжна література)
Спеціалізації 014.021 Англійська мова та зарубіжна література
Додаткової спеціалізації 014.022 Німецька мова та зарубіжна література
Освітньо-професійна програма Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька))

ПІБ здобувача Шкабари Ольги Юріївни

Використання чужих ідей, результатів і текстів мають посилання на відповідне джерело

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище здобувача)

Науковий керівник
ПІБ керівника Глазунова Тамара Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УСНОМУ МОВЛЕННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ В ОПОРІ НА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ 7
1.1. Емоційний інтелект, його види та прояви у різних культурах 7
1.2. Формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні 20
1.3. Роль та місце емоційного інтелекту у навчанні усного мовлення 25
1.4. Вправи для формування емоційного інтелекту у діючих шкільних підручниках з англійської мови 29
Висновки до розділу 1 35
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ОПОРОЮ НА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ 37
2.1. Комплекс вправ для формування компетентності в усному мовленні учнів 11 класу 37
2.2. Практична перевірка ефективності розробленого комплексу вправ для формування англомовної компетентності в усному мовленні учнів 11 класу 63
Висновки до розділу 2 73
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 76
ДОДАТКИ 87

ВСТУП

Впродовж останніх десятиліть зміст навчання та вимоги до підготовки випускників закладів загальної середньої освіти зазнали суттєвих трансформацій. Згідно з Концепцією Нової української школи, формування соціально-емоційних навичок стає одним із провідних завдань навчальних закладів, на відміну від попередніх років, коли основна увага зосереджувалася переважно на засвоєнні академічних знань [21].

В умовах сучасної освіти старша школа акцентує увагу на розвитку емоційної компетентності учнів, їхніх навичках ефективної комунікації з оточенням, усвідомленні та контролі власних емоцій, розумінні почуттів інших людей та власного стану, а також здатності залишатись стресостійким та психологічно гнучким.

Проблема значущості розвитку емоційного інтелекту у контексті вивчення мови все частіше привертає увагу науковців, що належать до сфери як психології, так і освіти. Цю проблематику активно досліджують вчені різних галузей як в Україні, так і в усьому світі.

Вивчення феномену емоційного інтелекту стало предметом наукових досліджень зарубіжних психологів, серед яких Д. Гоулман, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, П. Саловей, Дж. Мейєр, Р. Стернберг, М. Бреккетт, Х. Вейсінгер, М. Кетс де Врієс, Г. Орме, Д. Стайн та інші. У вітчизняній психології найбільш відомими в цій галузі є Н. Коврига, Е. Носенко, С. Дерев'янко, І. Андрєєва, В. Зарицька, О. Філатова, О. Власова, І. Філіппова, Є. Карпенко, Т. Березовська, Г. Березюк, О. С. Пасічник, О. О. Пасічник тощо.

Емоційний інтелект - це навичка, яка дозволяє контролювати, сприймати, розуміти та керувати власними емоціями та емоційними станами, а також розуміти почуття інших людей, співпереживати, долати труднощі та залагоджувати конфлікти.

Ефективність розвитку емоційного інтелекту учнів залежить від систематичної та продуманої педагогічної стратегії, а також від рівня емоційної компетентності самого вчителя. На жаль, педагогічні факультети не

забезпечують достатньої підготовки в цьому напрямку. Крім того, існує проблема обмеженого впровадження відповідних програм та їх доступності в школах.

У 2024-2025 навчальному році в українських школах запроваджено новий курс "Уроки щастя", спрямований на розвиток соціально-емоційних компетенцій. Цей курс має на меті допомогти учням оволодіти вміннями побудови стосунків, співчуття, самовираження, а також розвинути емоційну обізнаність та навички підтримки ментального здоров'я. Матеріали курсу включено до наявних дисциплін для 1-7 класів, проте вивчення учнями старшої школи він не передбачений. Більше того, цей курс не є обов’язковим, тому існує ймовірність, що не всі школи інтегрують його у свою навчальну програму. До того ж практично не дослідженою залишається стратегія формування емоційного інтелекту на уроках англійської мови в старшій школі [27, 32].

Це вказує на необхідність подальших наукових досліджень та розробки педагогічних стратегій, спрямованих на ефективний розвиток емоційного інтелекту учнів, що є суттєвим для повноцінної освіти та соціально-психологічного розвитку молодого покоління, чим і зумовлена **актуальність** даного дослідження.

Об’єктом дослідження є процес формування англомовної компетентності в усному мовленні старшокласників в опорі на емоційний інтелект.

Предмет дослідження - методика формування англомовної компетентності в усному мовленні в учнів 11 класу з опорою на емоційний інтелект.

Мета даної кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-емпіричного дослідження, практичній розробці та експериментальній перевірці комплексу вправ для формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні старшокласників з опорою на емоційний інтелект.

Мета дослідження конкретизується у таких **завданнях**:

1. з’ясувати сутність і зміст концепції емоційного інтелекту;

2. визначити роль та місце емоційного інтелекту в навчанні усного мовлення.

3. дослідити умови навчання усного мовлення старшокласників, проаналізувати чинні підручники з англійської мови для 11 класу закладів загальної середньої освіти;

4. розробити, теоретично обґрунтувати та перевірити у ході пробного навчання комплекс вправ, націлений на розвиток емоційного інтелекту старшокласників при формуванні англомовної компетентності в усному мовленні.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у ньому вперше теоретично обґрунтовано й практично розроблено комплекс вправ для навчання діалогічного мовлення учнів старшої школи з урахуванням розвитку емоційного інтелекту.

Практичне значення роботи полягає у розробці комплексу вправ для формування англомовної компетентності в усному мовленні старшокласників в опорі на емоційний інтелект.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на п’яти конференціях всеукраїнського та міжнародних рівнів:

1. Всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі” (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, жовтень 2023р.);
2. XXII Міжнародній студентській інтернет-конференції “МОВА, ОСВІТА, КУЛЬТУРА: ІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ” (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, квітень 2024р.)
3. Звітній науковій конференції викладачів та студентів факультету іноземних мов “Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у закладі вищої освіти та школі” (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, травень 2024р.)

4. Всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі” (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, жовтень 2024р.)
5. VIII Всеукраїнській науковій інтернет конференції “ДІАЛОГ МОВ І КУЛЬТУР У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ” (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, листопад 2024р.)

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 78 позицій та додатку. Загальний обсяг роботи складає 88 сторінок, з них 69 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УСНОМУ МОВЛЕННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ В ОПОРІ НА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ

1.1. Емоційний інтелект, його види та прояви у різних культурах

Передумовою виникнення концепції емоційного інтелекту вважають роботи американського психолога та педагога Едварда Торндайка. У 1920 році Торндайк, вивчаючи здатність людини контролювати власні емоції з метою забезпечення оптимального співіснування в суспільстві, виявив наявність соціального інтелекту в межах інтелекту (IQ) людини. Таким чином, він концептуалізував соціальний інтелект як здатність розуміти людей та поводитися мудро у взаємодії з іншими членами суспільства.

Згодом Говард Гарднер запропонував теорію множинного інтелекту, визначивши інтелект як "здатність вирішувати проблеми". Дослідник виділив вісім типів множинного інтелекту, включаючи внутрішньоособистісний та міжособистісний. Внутрішньоособистісний інтелект - це здатність людини розуміти власні емоції та почуття, заохочувати себе до продуктивної діяльності та досягнення успіху. В той час, як міжособистісний інтелект - це вміння розуміти та аналізувати емоції, настрої, мотиви й прагнення інших [61, 77].

Як внутрішньоособистісний, так і міжособистісний типи інтелекту слугували основою для розробки поняття емоційного інтелекту американськими психологами П. Саловеєм та Дж. Майєром. У 1990 році була опублікована перша фундаментальна праця, в якій вони запропонували дефініцію "емоційного інтелекту", а також створили систему його вимірювання. Відповідно до їхньої концепції, емоційний інтелект містить чотири основні навички, що мають ієрархічну структуру: ідентифікація, сприйняття та вираження емоцій; використання емоцій для підвищення ефективності мислення та діяльності; усвідомлення емоцій та управління ними [33, 61, 77].

Незважаючи на те, що поняття EQ було розроблене П. Саловеєм та Дж. Майєром, загальне визнання цей термін здобув завдяки праці Деніела Гоулмана “Емоційний інтелект. Чому він може бути важливіший за IQ” [52]. Теоретичне обґрунтування Гоулмана ґрунтується на аналізі досліджень Дж. Майера і П. Саловея та результатах дослідження науковців Гарвардського університету, де він чітко аргументував, що успіх не залежить від інтелектуальних здібностей. На думку дослідника, вагоме значення має емоційний інтелект, оскільки завдяки йому людина може усвідомлювати та володіти власними емоційними станами; ідентифікувати та розуміти кореляцію між емоціями, думками і діями, що сприятиме особистісному росту та створюватиме перспективи для саморозвитку та реалізації свого потенціалу [77].

Аналіз наукової літератури вказує на те, що моделі емоційного інтелекту можна поділити на три типи, відомі як (1) модель здібностей, (2) змішана модель і (3) модель особистісних рис. Це зумовлено тим, що різні науковці надають відмінні визначення та компонентний склад емоційного інтелекту. Однак у даній роботі вивчатиметься змішана модель, яку розробив Д. Гоулман [3, 5, 33, 61, 77].

Науковець представив концепцію емоційного інтелекту як здатність людини розпізнавати та регулювати особисті емоції, мотиви і бажання, виявляти розуміння та підтримувати товариські стосунки з оточуючими. Згідно Гоулман, емоційний інтелект включає самосвідомість, самоконтроль, соціальну чутливість (емпатію) та управління стосунками, які можна об'єднати у дві основні компетенції - особистісну і соціальну [5, 39]. Особистісна компетентність включає здатність розуміти та контролювати власні емоції й поведінку, в той час як соціальна виявляється у здатності оцінювати та розуміти настрої, поведінку та мотиви інших людей з метою покращення якості стосунків [5, 39]. Розглянемо названі компоненти емоційного інтелекту.

1. ***Емоційна самосвідомість*** охоплює здатність чітко розуміти свої внутрішні відчуття та їх вплив на емоційний стан. Доволі часто може здаватися, що емоції виникають без явних причин. Проте необхідно розуміти чинники, які викликають відповідну реакцію. Люди, які здатні це

робити, можуть швидше виявити передумови виникнення будь-якої емоції. Крім того, ця здатність передбачає наявність адекватної самооцінки, що створює умови для усвідомлення своїх сильних сторін і обмежень, а також чинників, що мотивують / приносять задоволення або викликають роздратування.

2. ***Самоконтроль*** – це здатність регулювати власні емоційні реакції на людей та ситуації, що виникають, яка виявляється у вмінні використовувати розуміння своїх емоцій для того, щоб гнучко та конструктивно регулювати власну поведінку.
3. ***Соціальна чутливість*** передбачає сприйняття емоцій, розпізнавання невербальних сигналів інших людей та усвідомлення того, що насправді з ними відбувається. Інакше кажучи, це – вміння розуміти емоційний стан іншої особи та співпереживати їй, навіть, якщо власні почуття відрізняються.
4. Навичка ***управління стосунками*** передбачає розвиток здібностей, тісно пов'язаних з названими вище компонентами емоційного інтелекту, оскільки управління відносинами включає в себе здатність ідентифікувати внутрішні почуття та емоції оточуючих для успішного та конструктивного спілкування з ними. У цілому, це забезпечує чітку комунікацію, вдале вирішення конфліктів, сприяє розвитку та зміцненню взаємовідносин [39, 61, 72, 77].

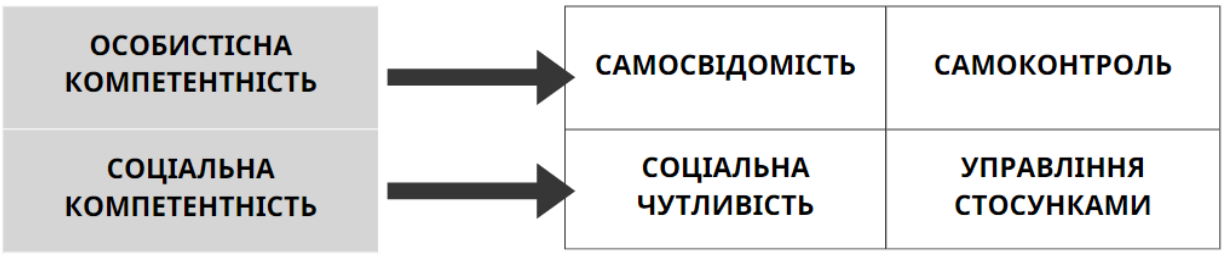

Рис. 1.1 Компоненти емоційного інтелекту згідно з моделлю Д. Гоулмана [5].

У зв'язку з викладеним вище можна зробити висновок, що емоції несуть в собі важливу функцію повідомлення та сигналізують про те, що відбувається у власному внутрішньому стані учня чи почуття інших людей. Вони фокусують

увагу учнів і спонукають до певної поведінки. Цілком зрозуміло, що для забезпечення ефективної комунікації необхідно володіти навичками ідентифікації різних емоційних станів та розуміти способи їх вираження, оскільки це суттєво впливає на міжособистісне спілкування.

Загальновідомо, що емоції можуть виражатися за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації, які тісно переплітаються між собою. Під вербальним спілкуванням розуміється обмін інформацією за допомогою усної чи писемної мови. Вербальна комунікація є важливим аспектом людської взаємодії, що дає змогу експліцитно та змістовно висловлювати власні думки та почуття. Проте, крім мови та мовлення, існують інші механізми комунікації, які можуть передавати значно глибший зміст.

В процесі спілкування відбувається безперервне посилання та отримання *невербальних сигналів* серед яких можна виокремити жестикуляцію, міміку, пантоміміку, просторове розташування співрозмовників, візуальний контакт, тон голосу тощо. Крім того, зазначені невербальні елементи продовжують передавати інформацію реципієнту, навіть, коли мовець закінчив говорити. У деяких випадках те, що висловлює комунікатор і те, що виражається за допомогою мови тіла, може мати цілковито різний зміст. Однак невербальні засоби спілкування дають змогу виявити істинні емоції та думки співрозмовника, оскільки їхнє виникнення зумовлене імпульсами підсвідомості. Відсутність можливості їх імітувати гарантує надійність та достовірність цієї форми комунікації у порівнянні з вербальними засобами спілкування [13].

Відповідно до даних австралійського фахівця, засновника теорії "мови тіла", Алана Піза, лише 7% інформації передається за допомогою слів, тоді як 38% складають звукові засоби, зокрема тон голосу, інтонація тощо, а 55% - транслюється через міміку, жести та пози [25]. Отже, можна зробити висновок, що несловесні засоби мають вагомий вплив на процес спілкування. Вони не лише доповнюють зміст висловлювання, але й виконують функцію валідації чи спростування інформації, вираженої вербально, а також модерують цей процес [10, 13, 48].

Внаслідок відсутності єдиної точки зору щодо складу невербальних компонентів спілкування, існують різноманітні підходи до їхньої класифікації за різними критеріями. На підставі аналізу різних аспектів і форм невербальної комунікації можна виділити шість систем несловесних засобів: кінесичні, паралінгвістичні, екстралінгвістичні, проксемічні, тактильні та ольфакторні [13, 26, 40, 48]. Однак, дане дослідження обмежується описом наступних елементів невербальної комунікації.

Розглянемо ***кінесичні засоби*** спілкування. Важливе значення у соціальній взаємодії відіграють *жести,* які можуть бути одними з найбільш прямих і очевидних сигналів мови тіла. Жести - це рухи тіла, які вказують на певне значення чи ідею. Вони охоплюють рухи пальців, кисті, руки, плечей або обличчя. Жести широко використовуються представниками різних культур.

Також до позамовних засобів увиразнення мовлення належить постава та *мова тіла.* Поняття "постава" стосується того, як особа утримує своє тіло, коли сидить чи пересувається. Вона може вказувати на емоційний стан і відображати особистісні характеристики людини, наприклад, впевненість, відкритість чи підпорядкованість. Виділяють "закриті" та "відкриті" пози. Відкрита поза передбачає утримання тулуба відкритим та свідчить про щирість, дружелюбність та відвертість. З іншого боку, показником ворожості, недоброзичливості чи стурбованості є закрита поза, яка виражається у схрещуванні рук, ніг або сутулості [13, 26, 38, 41].

Закрита поза

Відкрита поза

Крім того, одну з вирішальних функцій виконує міміка. Обличчя людини є дуже експресивним і здатне передавати велику кількість емоцій. На відміну від

інших форм невербального спілкування, вирази обличчя, які демонструють основні емоційні стани, як правило, є однаковими у різних культурах. Вони охоплюють злість, відразу, страх, щастя, сум та подив. Підтвердження цьому було виявлено дослідником Полом Екманом [13, 26, 40, 41, 48, 62].

Сум

Подив

Злість

На додаток, у процесі комунікації ключовим об'єктом, на якому зосереджується увага співрозмовника, є очі. Вони передають значну частину інформації. Погляд може сигналізувати про різні емоційні стани, такі, як: зацікавлення, прихильність, ворожість чи неприязнь. З цього випливає, що вислів "очі - дзеркало душі" вказує на ідею, що вони можуть виявляти почуття та думки іншої особи [13, 26, 38, 40, 41].

Проксеміка, що позначає дистанцію між мовцями та їхнє взаємне розташування у просторі, також значною мірою впливає на комунікацію. Вперше цей термін був введений антропологом Едвардом Холлом, який виділив чотири рівні соціальної дистанції. *Інтимна дистанція* охоплює відстань від близького дотику до 45 сантиметрів. У цьому просторі дозволено перебувати лише обраним особам, таким, як чоловік / жінка, батьки, діти, родичі або найближчі друзі.

Особиста дистанція становить відстань між співрозмовниками від 45 сантиметрів до 1,2 метра та призначена для соціальних заходів, серед яких спілкування з друзями чи вечірки. *Соціальна дистанція* – від 1,2 до 3,5 метра, є доцільною у контексті професійної взаємодії чи повсякденного спілкування з людьми, з якими не було встановлено близьких взаємин. Публічна дистанція корелюється в межах від 3,5 до 7,5 метра та використовується для комунікації, що, як правило, відбувається при зверненні до аудиторії чи великої групи людей. Змінюючи відстань, особа може реалізовувати вплив на співрозмовника, з огляду на те, що це впливає на характер їхніх стосунків [26, 38, 40, 41, 62].

Рис. 1.2 Рівні соціальної дистанції

До ***паралінгвістичних засобів спілкування*** відносять інтонацію, тембр, інтенсивність та тональність голосу. Голос - це життєво важливий інструмент спілкування, тому потрібно розумно ним послуговуватись [26, 38, 40, 48]. Наприклад, іноді неоднозначне висловлювання, сказане з певною інтонацією, може серйозно образити співрозмовника.

Варто зазначити, що на відміну від базових виразів обличчя, які є універсальними, вираження емоції засобами жестів, зорового контакту, мовою тіла тощо, можуть суттєво відрізнятися у різних культурах. Це пояснюється тим, що невербальні явища зумовлені біологічними та культурними чинниками, які тісно пов'язані із загальними нормами поведінки та народними звичаями.

Для того, щоб зрозуміти причини і те, у який спосіб представники різних національностей відчувають та виражають емоції, важливо розглянути головні культурні відмінності.

Більшість досліджень, присвячених вивченню культурних розбіжностей у психології, акцентують увагу на основному аспекті - індивідуалізмі та колективізмі. З метою глибшого розуміння, за основу було використано методологію культурних вимірів нідерландського соціального психолога Г. Хофстеда [57]. Запропонована методика включає ряд показників, які наочно демонструють взаємозв'язок культури і вираження емоцій. Серед них можна виділити: дистанцію влади, індивідуалізм/колективізм, маскулінність/фемінність, уникнення невизначеності, орієнтацію на майбутнє, а також рівень стриманості та заохочення [50]. Зупинимося докладніше на подальшому аналізі показника "індивідуалізму/колективізму", оскільки він може надати відповіді на поставлені запитання.

Дослідження показують, що колективістські культури акцентують увагу на важливості спільноти та врахуванні потреб і цілей групи в цілому. Вони більше схильні відповідати культурно прийнятним стандартам поведінки та жертвувати власними прагненнями заради досягнення гармонії й підтримання миру. З цього випливає, що спілкування є більш опосередкованим. Згідно з результатами досліджень, колективістські культури можуть сприяти соціально стриманій і замкнутій поведінці, що виявляється у більших труднощах із розпізнаванням і зчитуванням емоцій. Зокрема, представники цих культур, як правило, обережно говорять про свої проблеми і фактично не відкриваються. Крім того, вони схильні шукати неявну соціальну підтримку [43, 50, 78].

У порівнянні з колективістськими культурами, індивідуалістичні - наголошують на потребах і правах кожної людини. У цьому типі культур люди схильні до незалежності та автономії, яка високо цінується. Вони прагнуть бути унікальними та вільно висловлювати свої почуття. Такі культури надають великого значення особистим правам і свободам громадян. Цей тип культури сприяє вищому рівню емоційного благополуччя, самооцінки, впевненості та

самодостатності. Проте, люди можуть відчувати більший стрес і мати меншу соціальну підтримку [42, 50, 78].

Усе це свідчить про те, що культура здійснює потужний вплив на те, яким чином люди відчувають та виражають емоції і як це позначається на їхніх патернах поведінки та соціальній взаємодії [78].

Разом з тим, слід врахувати, що культурний контекст може впливати на сприйняття особистого рівня емоційного інтелекту. Наприклад, особа з високим рівнем емоційної експресивності та комунікабельності, може оцінювати власний рівень EI як нижче середнього, якщо в її культурі прийнято обмежувати вираження емоції та поводитися стримано. Однак, у контексті культури, де схвалюють вільне вираження емоцій та почуттів, ця людина позиціонувала б себе власником високого рівня EI [71].

Зрештою, необхідно проілюструвати певні закономірності у вираженні емоцій та спілкуванні у представників різних культур. На наш погляд, доречно розглянути Україну, яка радше тяжіє до колективізму та Великобританію, яка демонструє високу індивідуалістичність, оскільки дана робота присвячена формуванню англомовної компетентності в усному мовленні старшокласників в опорі на емоційний інтелект.

По перше, необхідно проаналізувати особливості мовленнєвого етикету в англомовній та українській культурах. Починати розмову з британцями не прийнято з предмету обговорення. Типова форма спілкування реалізується у використанні мовних кліше, які лежать в основі концепції “small talk”. Вони слугують інструментом для налагодження контакту, підтримки та зав'язування ділових чи дружніх стосунків. Характерні теми для “small talk” охоплюють обговорення погоди, спорту, колекціонування, садівництва, домашніх тварин тощо. Проте для українців властиво відразу переходити до суті розмови.

До того ж, природно, що під час бесіди можуть виникати тривалі незаповнені паузи або ж, в іншому випадку, настати мовчанка. Особи, які виросли в традиціях української культури, вважатимуть мовчання виявом згоди співрозмовника. Однак, якщо представник англомовної культури уважно слухає

співбесідника і не виражає заперечень, це не свідчить про те, що він поділяє його погляди [14, 23].

Емоційний інтелект проявляється за допомогою використання специфічних мовних засобів, що в науковому контексті відомі як “мова емоційного інтелекту” [44]. До даної групи належать лінгвістичні засоби, які сприяють прямому вираженню емоцій, уникаючи звинувачень співрозмовника та надмірної складності в описі власних почуттів. Наочним прикладом може слугувати “Я-висловлювання”, що використовується з метою інформування співбесідника про власний емоційний стан, який виник у процесі спілкування або в результаті його певних дій. На відміну від “Ти-висловлювань”, спрямованих на звинувачення іншої особи, “Я-висловлювання” бере відповідальність мовця за власну поведінку, призводить до врівноваженої реакції співрозмовника.

Вирази, що входять до складу “мови емоційного інтелекту”, переважно охоплюють кілька базових та модальних дієслів, а також різноманітні прикметники. Проте їх можна найкраще продемонструвати з точки зору функцій комунікації. Наприклад, з метою маркування почуттів рекомендовано використовувати конструкцію: *Я відчуваю / Я злий / втрачаю терпець / наляканий (опис своїх почуттів у цій ситуації)*. В процесі спілкування необхідно брати відповідальність за власні почуття, як було згадано раніше. Це реалізується за допомогою таких лінгвістичних виразів, як: *Я відчуваю заздрість / Я почуваюся ображеним / Я відчуваю себе покинутим тощо*. Використання фраз *Я розумію / приймаю / усвідомлюю* тощо є ефективним способом вираження емпатії або співчуття іншим людям. Пропозицію можна висловити, використовуючи лінгвістичні конструкції такі як: *Я / Ти можеш / міг би*. Свідченням про наявність високого рівня емоційного інтелекту є використання виразів "*Мені / тобі слід / хотілося б / Я прагну*" для конструктивної констатації власних бажань та потреб. До того ж слід зауважити, що позитивні емоції є значущою складовою емоційного інтелекту. Особи з високим рівнем позитивних емоцій здатні більш цілісно оцінювати ситуацію, швидше приборкати почуття гніву та не звинувачувати інших за можливі помилки. "Мовою емоційного інтелекту"

позитивність у процесі комунікації може виражатись за допомогою формулювання "*Мені було б краще, якби...*".

Проте крім зазначених раніше "Ти-висловлювань", існують інші приклади формулювань, яких уникають емоційно компетентні особи. В основному, вони пов'язані із директивною функцією мови, наданням (strong advice) (*"Я / ти повинен"*), вказівками про зобов'язання (*"Я / ти мусиш"*) та звинуваченнями (*"Ти байдужий / завжди все робиш на зло"*) [44].

Представники української культури схильні використовувати імперативні конструкції з формами наказового способу дієслова для висловлення наказу, прохання, пропозиції чи поради. Наприклад: *допоможіть, зачекайте, стійте, дозвольте, увімкніть* тощо. Проте в англійській мові мовні засоби для вираження прохання часто характеризуються більш ввічливою формою. Під час крос-культурної комунікації традиційна граматична структура побудови речень для висловлювання прохання, наказу чи запиту, яку використовують українці, може автоматично застосовуватися у мовленні. Однак для британців, які схильні використовувати більш вишукані етикетні формули, такі висловлювання можуть здаватися прямими та неввічливими. Внаслідок цього, можуть виникати надто емоційні реакції, що становлять перешкоди на шляху до конструктивного спілкування [7, 22].

У контексті досліджуваних культур існують відмінності у частоті використання слів ввічливості для висловлювання подяки та вибачення. Згідно з результатами дослідження, проведеного у 2015 році з метою аналізу рівня вдячності у восьми культурах світу, було встановлено, що Великобританія перебуває на першому місці серед європейських культур з найвищим рівнем вираження вдячності. Однак, надмірне використання слів "дякую", "будь ласка" або "вибачте" не завжди свідчить про щирі емоції та почуття британців, а, скоріше за все, вважається культурним стандартом. З іншого боку, частота вживання висловлень-вибачень та висловлень-подяки в мовленні представників української нації є значно нижчою та варіюється залежно від ситуації. Як правило, вираження вдячності використовується під час спілкування з

незнайомцями або у контексті професійних обставин. В особистих відносинах вдячність може виражатися з меншою регулярністю, проте вказує на щирість почуттів [53].

Невербальні засоби спілкування в англомовній культурі також відрізняються від тих, що використовують українці. Прикладом може слугувати відмінність у проксеміці - фізичній дистанції під час комунікації. Британці цінують особистий простір, тому, зазвичай, воліють сидіти чи стояти на значній відстані один від одного. Водночас, надто близька відстань між співрозмовниками може спричинити відчуття дискомфорту. З іншого боку, в українській культурі близька комунікативна дистанція, переважно, трохи менше витягнутої руки, вважається цілком прийнятною.

Дистанція під час розмови впливає на використання засобів тактильного спілкування. Наприклад, представники англомовної культури уникають фізичних дотиків. Поплескування по плечу чи дружній дотик може розцінюватись як прояв фамільярності, непристойності чи порушення особистого простору. Такий загальноприйнятий в Україні спосіб привітання, як рукостискання, використовується британцями тільки при знайомстві, надалі вони обмежуються використанням усних привітань. Разом з тим, рукостискання є менш тривалим, ніж в українській культурі, та робиться при повністю витягнутій руці і без намагання затримати руку співрозмовника у власній. З іншого боку, в українському суспільстві випадковий фізичний контакт, здійснений на вулиці, у транспорті чи в магазині, часто сприймається як норма і люди не завжди вважають за доцільне вибачатися [8].

Суттєві розбіжності у поведінці між представниками української та англомовної культур розкриваються у посмішці. Британці звертають особливу увагу на використання усмішки як обов'язкового елементу комунікації. Разом із тим, українці, здебільшого, не посміхаються, якщо не мають для цього конкретного приводу. Для них характерне вираження прихованої емоційної реакції, яку науковці охарактеризували як “побутову неусмішливість” [8].

Крім того, в контексті української культури підтримка зорового контакту вважається виявом поваги, щирості та зацікавленості до співрозмовника. У свою чергу, у британській культурі зоровий контакт є більш прямим та інтенсивним, що може викликати відчуття дискомфорту. На противагу, українці розглядають тривалий та пильний зоровий контакт проявом неввічливості та непристойності.

В процесі соціальної взаємодії представників української культури просторова орієнтація тіла дозволяє співрозмовникам дивитися один на одного під час комунікації. Водночас, серед британців вважається нормою обертання боком до співбесідника, що може вказувати на бажання зосередитися на взаємодії, а не на особистості [8, 49, 59].

Здійснений аналіз дає підстави зробити висновок, що невербальні засоби вираження емоцій у британській культурі відрізняються від тих, що притаманні українській. Відмінності в емоційній культурі можуть впливати на спосіб сприйняття та вираження емоцій, а також на успіх міжкультурної комунікації, в цілому. Таким чином, розуміння певних культурних особливостей може сприяти уникненню непорозумінь і конфліктів у стосунках між представниками цих культур.

1.2. Формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні

У сучасній методиці викладання іноземних мов виділяють дві групи видів мовленнєвої діяльності людини, а саме продуктивні та рецептивні. До рецептивних мовленнєвих умінь належить читання та аудіювання, які орієнтовані на сприйняття та розуміння інформації. Крім того, варто зазначити, що навички, які входять до складу згаданих умінь, іноді називають пасивними навичками. Продуктивні види мовленнєвої діяльності, які складаються з активних навичок, спрямовані на відтворення та повідомлення інформації. Серед них виокремлюють письмо та говоріння [66, 67].

Говоріння, за допомогою якого здійснюється вербальна комунікація іноземною мовою, реалізується у діалогічній та монологічній формах, проте, у даній роботі ми зосереджуємось лише на діалогічному мовленні. Основна мета навчання іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах полягає у формуванні комунікативної компетенції учнів. Діалогічне мовлення є однією з ключових форм усного спілкування, тому його розвитку необхідно приділяти особливу увагу. Навчання діалогічного мовлення допомагає формуванню активного слухання співрозмовника, обміну інформацією та конструктивному підтриманню розмови [15].

Діалогічне мовлення - це форма мовлення, при якій відбувається процес комунікативної взаємодії двох або більше учасників спілкування. Діалогічному мовленню властивий двосторонній характер, оскільки під час комунікативної взаємодії кожен учасник виконує по черзі функцію слухача та мовця. Інакше кажучи, обмін висловлюваннями неможливий без взаєморозуміння, яке реалізується шляхом аудіювання [2, 19].

Діалогічне мовлення характеризується певними комунікативними, психологічними та лінгвістичними особливостями. Серед комунікативних функцій діалогічного мовлення Г. Браун та Дж. Юл виділяють такі, як “розмова як взаємодія” та “розмова як транзакція”. “Розмова як взаємодія” передусім виконує функцію соціальної взаємодії, спрямованої на встановлення та

підтримку соціальних зв'язків, формування позитивного враження тощо. Функція “розмови як транзакції” полягає у передачі та отриманні інформації, націленої на її чітке та точне розуміння. Кожна з цих функцій здійснюється за допомогою використання конкретних мовних засобів та переважає у відповідному типі діалогу [68, 69, 55].

Зупинимося докладніше на ознаках діалогу із психологічної точки зору. Специфічними ознаками говоріння є комунікативна вмотивованість (наявність чіткої мети або причини для спілкування), зверненість (прямий контакт учасників, який доповнюється широким використанням екстралінгвістичних засобів - таких, як жести, міміка, зоровий контакт, пози тощо), ситуативність (зміст мовлення стає зрозумілим при врахуванні ситуаційного контексту). В реальному процесі спілкування комунікативні ситуації, зазвичай, виникають спонтанно. Проте у навчальному процесі їхня кількість значно обмежена. Відтак, з метою створення стимулу до мовлення, педагоги розробляють спеціальні комунікативні ситуації, які називають штучними.

Іншою вагомою рисою діалогічного мовлення є його експресивна функція, яка відображається у відборі лексико-граматичних засобів, побудові висловлювань, мелодики мовлення, використанні невербальних засобів спілкування тощо [30, 31].

Характерною особливістю діалогічного мовлення є його спонтанність або незапланованість. Діалогічне мовлення, на противагу монологічному, неможливо передбачити заздалегідь, тому воно вимагає належного рівня автоматизму та готовності до використання мовленнєвого матеріалу [55].

До мовних особливостей діалогічного мовлення слід віднести еліптичність конструкцій, а саме використання неповних реплік та коротких відповідей на запитання. Наприклад: Round the corner.

Характерними мовними ознаками є також вільне синтаксичне оформлення мовлення, превалювання простих речень та інтонаційна варіативність. Крім того, діалогу притаманно вживання розмовних кліше - сталих мовних одиниць, які виконують функцію привітань, висловлення подяки, вибачення,

співпереживання, згоди / незгоди, привернення уваги тощо. Разом з тим, для діалогічної форми мовлення властиве використання виразів, які називаються “заповнювачами мовчання”, наприклад, “right”, “well”, “you know”, “basically”, “so”, “okay”, “I see”, “in fact” тощо. Вони не містять конкретної інформації, а виконують функцію підтримання розмови, заповнення пауз у той час, як співрозмовник формулює власну думку. На додаток, вживання стягнених або скорочених форм слів (I’ve, he’s, they’re, wanna, gonna, kinda, dunno) є також поширеним явищем [30, 31].

У методиці викладання іноземних мов навчання діалогічного мовлення може реалізовуватися за допомогою різних підходів, серед яких виділяють два основних - “згори донизу” та “знизу вгору”. Відповідно до першого підходу - “згори донизу” - процес навчання діалогічного мовлення починається зі слухання чи прочитання окремого діалогу-зразка, аналізу його лексичних та граматичних особливостей з подальшою розробкою власних діалогів у схожих комунікативних ситуаціях. Цей підхід сприяє активізації фонових знань учнів та формуванню відповідних очікувань стосовно їхньої подальшої діяльності.

Другий підхід - “знизу вгору” - передбачає поетапний перехід від засвоєння окремих елементів (реплік, діалогічної єдності, мікродіалогу) до самостійної побудови діалогу на основі запропонованої навчальної комунікативної ситуації [2, 12, 30].

На наш погляд, другий підхід має низку переваг, оскільки учні починають з засвоєння першоелементу діалогу - діалогічної єдності і поступово переходять до рівня мікродіалогу та діалогу. До того ж він грунтується на принципах комунікативності та свідомості, що, в свою чергу, сприятиме вмотивованості та спрямуванню уваги на зміст висловлювань, а не лише на їх форму [20].

У роботі з діалогом за підходом “знизу вгору” виділяють чотири етапи формування діалогічних умінь:

Нульовий або *підготовчий етап* включає в себе навчання реплікування. Основним завданням є виконання умовно-комунікативних вправ на імітацію зразка мовлення (ЗМ), підстановку у ЗМ, трансформацію ЗМ, відповіді на

запитання, передачу інформації та інші. Слід зауважити, що необхідно поступово збільшувати кількість синтагм - від однієї до двох / трьох.

Мета *першого етапу* полягає в освоєнні певних діалогічних єдностей. Доцільним є використання рецептивно-репродуктивних умовно-комунікативних вправ. На даній стадії відбувається безпосередня взаємодія між учнями на основі конкретного комунікативного завдання, призначеного вчителем. У ньому зазначається комунікативна ситуація та ролі учасників.

Другий етап передбачає оволодіння вмінням вести мікродіалог. Мікродіалог становить основу розгорнутого діалогу, включаючи взаємопов'язані ланцюжки діалогічних єдностей. Як правило, він складається з двох / трьох діалогічних єдностей та має відносно завершену структуру. Завдання даного етапу - навчити учнів поєднувати вивчені діалогічні єдності та підтримувати розмову, щоб унеможливити її завершення після першого обміну висловлюваннями.

На останньому, *третьому етапі*, навчання передбачається набуття учнями уміння ведення діалогів різних функціональних типів на основі конкретної комунікативної ситуації. Їхній обсяг повинен відповідати вимогам діючої навчальної програми для відповідного класу та типу навчального закладу. Завдання спрямовані на виконання рецептивно-продуктивних комунікативних вправ вищого рівня, що не передбачають використання спеціально розроблених вербальних опор. Водночас, можливе використання природних опор, таких, як розклад руху транспортних засобів, географічні карти, квитки, афіші тощо. Продукт мовлення учнів у формі діалогу певного функціонального типу має містити не менше двох мікродіалогів, що були опановані на попередніх етапах навчання [2, 12, 15, 28].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що діалогічне мовлення - складний процес, якому притаманні комунікативні, лінгвістичні та психологічні функції, які необхідно враховувати під час освоєння учнями цієї форми мовлення. Досягнення практичної мети навчання забезпечується за допомогою великої

кількості підходів, серед яких можна виділити два основних - “згори донизу” та “знизу вгору”.

1.3. Роль та місце емоційного інтелекту у навчанні усного мовлення

Сучасні напрацювання у психології, педагогічні та андрагогічні дослідження свідчать про те, що результати навчальної діяльності не залежать виключно від інтелектуального потенціалу та когнітивних умінь учнів. Слід зазначити, що останнім часом спостерігається збільшений інтерес до вивчення впливу та значущості емоційного інтелекту на академічні досягнення, зокрема у контексті опанування навичок ефективного усного мовлення іноземною мовою [34].

У результаті інноваційних досліджень наукове розуміння впливу емоцій на процеси мислення та навчання зазнало суттєвих трансформацій. Традиційний погляд на те, що емоції перешкоджають навчанню, замінюється новим уявленням, що емоції та пізнання підтримуються взаємозалежними нейронними процесами. З точки зору нейробіології, неможливо створювати спогади, проводити складні розумові процеси чи ухвалювати важливі рішення без емоцій. Вони мають вагомий вплив на когнітивні процеси, такі як сприйняття, увага, пам'ять, мислення тощо. Крім того, емоції сприяють ефективному кодуванню та видобуванню інформації [70, 76].

Необхідно зазначити, що існують розбіжності стосовно характеру впливу емоцій на освітній процес. Прийнято вважати, що позитивні почуття сприяють навчанню, в той час, як негативні - перешкоджають ефективному засвоєнню матеріалу. З іншого боку, наявність позитивних емоцій не завжди приносить користь навчанню, тоді як їхній негативний характер не завжди заважає навчальному процесу. Тривога, сором’язливість або гнів можуть спонукати учнів подвоїти зусилля за умови, що вони прагнуть досягти успіху та вірять у свої можливості для подальшого зростання. При цьому слід враховувати частоту та інтенсивність негативних емоцій, адже, якщо вони стають занадто сильними та періодичними, учня може охопити почуття безпорадності [34, 63].

Оволодіння усним мовленням є невід'ємною складовою вивчення іноземної мови. Багато педагогів відзначають, що навчання говоріння є нелегким

завданням, яке вимагає багато зусиль з боку учнів. Рівень володіння усним мовленням, зазвичай, значно нижчий, ніж письмові уміння. Навіть при належному рівні лексико-граматичної компетентності більшість учнів не можуть впевнено спілкуватися англійською мовою. Для вдосконалення умінь усного мовлення слід довести навички, які входять до їх складу (лексичну, граматичну, слуховимовну) до автоматизму. Це досягається у процесі виконання вправ. Якщо цього не відбувається, учні відчувають невпевненість та страх. Існують різноманітні фактори, які впливають на цей процес, але внутрішні чинники часто мають найбільше значення [47, 75].

Внутрішні чинники, такі як занижені мотивація й самооцінка та підвищена тривожність можуть створювати психологічний блок, який називається афективним фільтром. Цей термін був запропонований Стівеном Крашеном у рамках його дослідження засвоєння другої мови та чинників, які при цьому сприяють чи перешкоджають навчанню. Згідно з його гіпотезою такі негативні емоції, як страх, тривога або сором, які може відчувати учень, здатні активувати цей фільтр. У результаті утворюється невидимий блок, який заважає засвоєнню матеріалу на уроці та, в цілому, гальмує когнітивні процеси. При цьому рівень афективного фільтра може варіюватись від високого до низького залежно від обставин, у яких відбувається навчання [37].

Внутрішні фактори, що були висвітлені раніше, можуть мати опосередкований вплив на емоційний інтелект учнів. Важливе місце займає мотивація, яка ймовірно є ключовою для успішності навчального процесу. Як свідчать дослідження, зацікавленість учнів у навчанні може сприяти подоланню емоційних та когнітивних бар'єрів. Висока мотивація та позитивне ставлення до вивчення іноземної мови можуть стимулювати школярів до активної участі на занятті, що, в свою чергу, сприятиме покращенню результатів усного мовлення.

Позитивний вплив на успішність справляє й висока самооцінка. Учні з високим рівнем впевненості у собі мають вищу мотивацію, проявляють готовність до співпраці та проактивність у спілкуванні. Вони з готовністю беруть участь у дискусіях, обмінюються ідеями та вільно висловлюють свої думки перед

однолітками. Деякі дослідники вважають, що впевненість у собі позитивно впливає на бажання спілкуватися іноземною мовою. Таким чином, можна стверджувати, що впевненість у собі безпосередньо пов'язана із говорінням. Існує також зв'язок з належним рівнем самооцінки, емоційною самосвідомістю та здатністю до самоконтролю.

З іншого боку, учні з нижчим рівнем володіння англійською мовою відчувають сором’язливість, недостатню впевненість у собі, страх зробити помилку та отримати негативну оцінку з боку однолітків. Як наслідок, вони уникають участі на заняттях та переважно утримуються від спілкування [47].

Негативні емоції, зокрема тривога, страх, депресія, розчарування та гнів, можуть суттєво ускладнювати вивчення англійської мови. Тривогу вважають основним негативним чинником, який впливає на успішність говоріння. Цей стан, зазвичай, супроводжується неспокоєм, розчаруванням, сумнівами у власних здібностях, що призводить до низької продуктивності. Як свідчать дослідження, проведені Грегерсеном та Філіпсом, учні з високим рівнем тривожності частіше роблять помилки та рідше виявляють позитивне ставлення до вивчення мови.

Ключовим аспектом ефективного спілкування є також емпатія - здатність розуміти емоційний стан співрозмовника, співпереживати йому. Ця якість є важливою для розуміння почуттів інших, і, як наслідок, сприяє формуванню комунікативних навичок та умінь [60].

У ході нашого дослідження було встановлено, що емоційний фактор відіграє вирішальну роль у підтримці або затримці процесу навчання. Емоції здійснюють вагомий вплив на різні когнітивні функції, такі як увага, пам'ять, прийняття рішень, критичне мислення, розв'язання проблем тощо. Особливо важливо відзначити, що навчання усного мовлення є складним завданням, оскільки внутрішні фактори можуть спричиняти психологічні труднощі. Учні, які мають чітке розуміння власних внутрішніх переживань, адекватну самооцінку, здатність аналізувати свої сильні та слабкі сторони, а також враховувати чинники, які впливають на їхню мотивацію, демонструють більшу

впевненість в процесі спілкування іноземною мовою. Вони вміють володіти собою, налаштовуватися на позитивний настрій, співпрацювати з іншими, підтримувати емоційно комфортні стосунки, а також ефективно вирішувати конфлікти та інші проблеми.

1.4. Вправи для формування емоційного інтелекту у діючих шкільних підручниках з англійської мови

У сучасній педагогічній парадигмі велике значення надається готовності школярів до ефективної діяльності у швидкозмінному суспільстві, реалізації власної ініціативи, здатності самостійно ухвалювати та реалізовувати рішення.

У Концепції Нової української школи зазначено, що окрім загального рівня набутих знань та навичок, пріоритетними стали "здатність логічно обґрунтовувати позицію, виявляти ініціативу, уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення, уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект, здатність співпрацювати в команді тощо" [6, 21].

У педагогічному контексті емоційна складова навчання нерідко залишалася недооціненою, проте сучасна освітня модель акцентує увагу на врахуванні емоційно-психологічного аспекту у виборі освітніх стратегій навчальними закладами. Це дає підставу для оптимістичних прогнозів щодо орієнтації української освіти на різнобічний підхід до організації навчальної діяльності з урахуванням емоційно-психологічних аспектів. Прогресивні ініціативи Міністерства освіти і науки України слугують підтвердженням цієї тенденції, зокрема, у жовтні 2019 р. за допомогою консультаційної підтримки від одного з авторитетних теоретиків у сфері емоційного інтелекту, Д. Гоулмана, був започаткований пілотний проект із розвитку м'яких навичок CEEH (SEE Learning): соціально-емоційного та етичного навчання [29].

Важливість формування в учнів не лише усвідомлення власних емоцій, але й розвитку навичок конструктивного управління ними, встановлення успішних міжособистісних відносин на основі емоційного інтелекту, а також мотивації досягнень, саморегуляції та рефлексії є невід'ємною для повноцінного розвитку емоційної сфери особистості учнів та ефективного формування їх комунікативної компетентності. Розвиток останньої є пріоритетною метою навчання англійської мови, відображеною у Державних стандартах початкової,

базової та повної загальної середньої освіти та відповідних навчальних програмах [18].

Однією із суттєвих передумов, що негативно впливає на ефективність навчання англійської мови, є недостатня увага педагогів до формування емоційного інтелекту учнів в навчальних закладах. Афективний фільтр, що виникає за наявності комунікативної тривожності, боязні невдач та негативної оцінки, почуття сорому, відсутності мотивації та зацікавленості, можуть значно ускладнювати навчальний процес. Важливим також є той факт, що, в свою чергу, емоційний стан педагога може також суттєво впливати на навчальний процес. Таким чином, варто, щоб вчителі також працювали над розвитком своєї емоційної компетентності.

Однак слід зазначити, що обмежений доступ навчальних закладів до програм розвитку емоційного інтелекту для старшокласників та вчителів і їх недостатня кількість створюють труднощі у впровадженні необхідних ініціатив [18, 63]. Аналіз змісту шкільних підручників з англійської мови для учнів 11 класу також виявив недостатню кількість завдань та цікавого контенту, націленого на розвиток емоційної сфери особистості учнів.

Для вивчення англійської мови в українських загальноосвітніх навчальних закладах протягом 2023 - 2024 навчальних років в 11 класі для рівня стандарту Міністерство освіти і науки України рекомендує використовувати підручники з англійської мови авторства Карпюк О.Д., Нерсисян М.А., Пироженко А.О. та Буренко В.М. [24].

З метою визначення, наскільки підручники з англійської мови сприяють досягненню програмної мети щодо розвитку емоційного інтелекту у контексті вивчення мови, у ході дослідження нами було проаналізовано найпоширеніший базовий підручник автора О.Д. Карпюк для 11 класу.

Відтак, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що у підручнику наявні вправи на формування англомовної компетентності в усному мовленні старшокласників в опорі на емоційний інтелект, однак, їхня кількість досить незначна. Результати аналізу наведені у таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Автор підручника	Вправи на формування емоційного інтелекту	З них в усному мовленні
О.Д. Карпюк 11 клас	80 (23%)	49 (14%)

Відсоткове співвідношення вправ у підручнику О. Д. Карпюк 11 клас

У підручнику запропоновано вправи, які спрямовані на розвиток складових емоційного інтелекту, зокрема, самосвідомості, самоконтролю, соціальної свідомості та вмінні налагоджувати стосунки [9]. Ось деякі з них:

1. Вправа № 2, стор. 29

Завдання: In pairs, complete the dialogues with the sentences (a-c) and dramatise them [9].

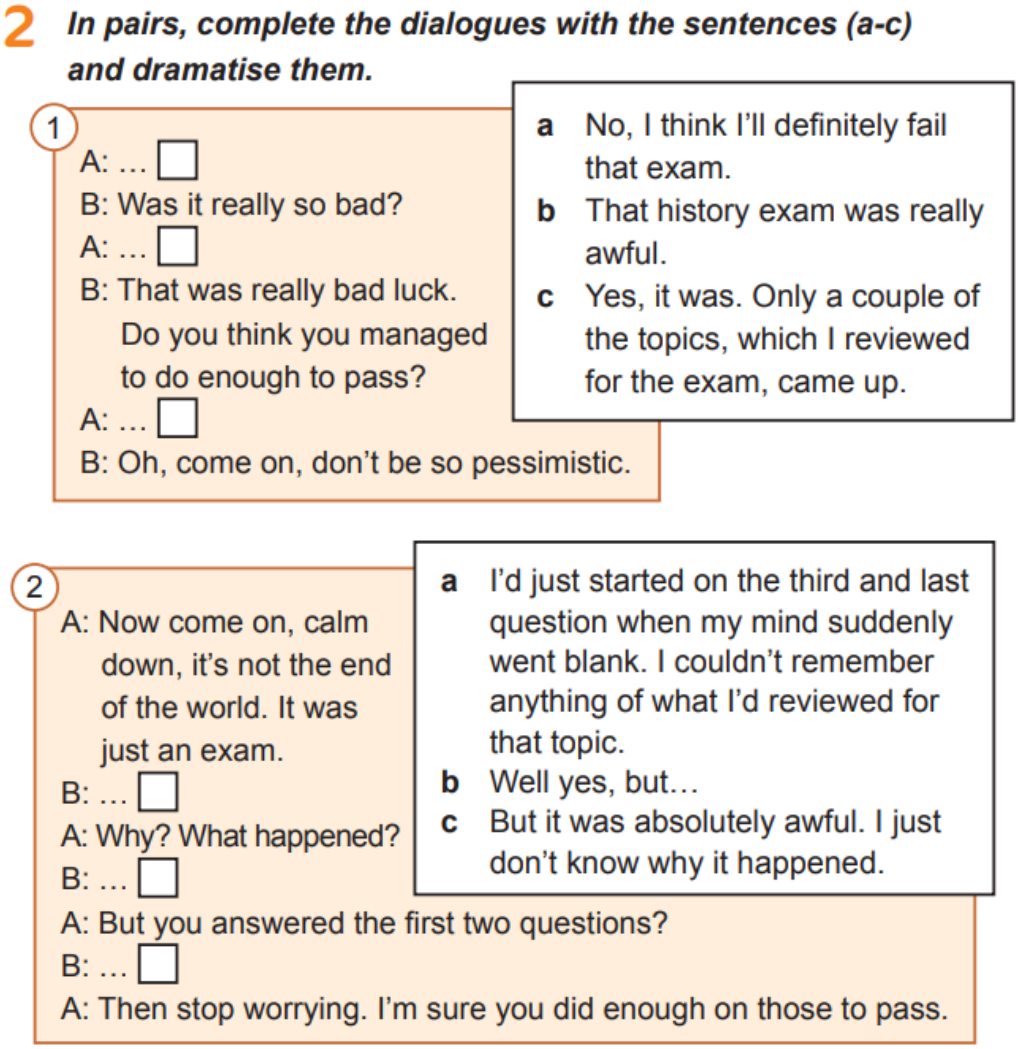

2 ***In pairs, complete the dialogues with the sentences (a-c) and dramatise them.***

1
A: … ☐
B: Was it really so bad?
A: … ☐
B: That was really bad luck. Do you think you managed to do enough to pass?
A: … ☐
B: Oh, come on, don't be so pessimistic.

a No, I think I'll definitely fail that exam.
b That history exam was really awful.
c Yes, it was. Only a couple of the topics, which I reviewed for the exam, came up.

2
A: Now come on, calm down, it's not the end of the world. It was just an exam.
B: … ☐
A: Why? What happened?
B: … ☐
A: But you answered the first two questions?
B: … ☐
A: Then stop worrying. I'm sure you did enough on those to pass.

a I'd just started on the third and last question when my mind suddenly went blank. I couldn't remember anything of what I'd reviewed for that topic.
b Well yes, but…
c But it was absolutely awful. I just don't know why it happened.

У даній комунікативній рецептивно-продуктивній вправі учні виконують завдання у парах, завершуючи діалоги. Обговорюючи свої емоційні переживання після складного іспиту, вони розвивають емпатію. Головна мета завдання полягає у формуванні соціальної чутливості та покращенні навички управління стосунками.

2. Вправа № 1, стор. 72

Завдання: Work in small groups. Read and discuss the following [9].

1 Do you get on well with your parents?
2 Do your parents trust you?
3 Do you sometimes talk back to them?
4 Are you often grounded?
5 What did you do the last time you were grounded?
6 Do you always obey your parents?
7 Do you think you are a good child to your parents?
8 Are your parents often nervous?
9 Do they keep their promises?
10 Are your parents violent?
11 Do you often slam[1] the door and go to your room?
12 Can you rely on your parents?
13 Can they rely on you?
14 Are your parents understanding?
15 Do your parents always have time to listen to your problems?
16 Do your parents know about all your problems?
17 What do you like about your parents? What do you dislike?
18 What would you do if you were in your parents' place?
19 Would you behave the same way or differently?
20 What are the possible conflicts between children and parents?

21 What do you and your parents usually argue about? Is it:

- school and marks?
- staying out late?
- pocket money?
- friends?
- clothes?
- posters on the wall?
- telephone bills?
- your untidy room?
- doing the housework?
- doing your homework?
- listening to music too loudly?
- watching TV?
- brothers and sisters?
- playing computer games?
- going to the disco?
- wearing make-up?

Учням пропонується обговорити питання, що стосуються їхніх взаємин із батьками, включаючи аспекти довіри, конфліктів та інших елементів стосунків. У процесі обговорення вони також оцінюють, як би діяли в певних ситуаціях на місці батьків. Відповідаючи на запитання, учні здійснюють рефлексію над власними емоціями, думками та реакціями у взаєминах з рідними, що сприяє розвитку емоційної самосвідомості, а також соціальної чутливості шляхом аналізу поведінки батьків.

3. Вправа № 6, стор. 90

Завдання: Role-play the situations (1, 2) in pairs.

a. You belong to a very close family who have always done things together. You'd like to spend more time with your friends, especially at weekends. But your parents always organise family activities that fill up the whole weekend, and say you're too young to go out on your own. What would you do and say to your parents?
b. Susan is 16. Every year she, her parents and her younger brother who is 14 go on a family holiday to their house by the lake. A week before the holiday Susan's boyfriend Andrew who is 18 asks her to join him and a group of friends on a camping trip. She wants to go but knows that it will not be easy to persuade her father. Also, she does not want to upset or disappoint her parents. She decides to speak to her father and mother after dinner [9].

У цій вправі моделюються реальні комунікативні ситуації, що вимагають обговорення та пошуку шляхів розв'язання конфлікту з батьками. У процесі драматизації учні вчаться управляти власними емоціями, ефективно висловлювати свою точку зору та вести конструктивний діалог.

4. Вправа № 6, стор. 176

Завдання: Say when people experience such feelings or behave in the following way. Give examples.

- pore over something with delight

- breathe something in
- miss something
- gasp
- have a shock
- find something impossible to put into words
- catch one’s breath
- feel amazed
- feel a lump in one’s throat [9]

У цій вправі старшокласники обговорюють різні емоції та наводять приклади ситуацій, у яких люди можуть їх відчувати. Завдання сприяє розвитку емоційної свідомості та соціальної чутливості, оскільки учні аналізують власні емоційні реакції та розвивають здатність розуміти потенційні емоційні реакції інших на певні події.

Отже, проаналізувавши підручник та окремі вправи, можна дійти до висновку, що попри визначення пріоритетності формування в учнів ключових умінь XXI століття, зокрема навичок ефективного управління емоціями та розвитку соціального емоційного інтелекту, практичне розв'язання цієї проблеми залишається невирішеним.

Висновки до розділу 1

У першому теоретичному підрозділі розглянуто змішану модель емоційного інтелекту Деніела Гоулмана, яка включає самосвідомість, самоконтроль, соціальну свідомість та вміння налагоджувати стосунки.

Емоційний інтелект має значний вплив на протікання процесу навчання усного мовлення та його результати. Вираження емоцій є ключовою частиною людської комунікації і відбувається на вербальному і невербальному рівнях. Вербальна комунікація здійснюється за допомогою усної чи писемної мови, в той час, як невербальне спілкування являє собою взаємодію між мовцями через міміку, жестикуляцію, просторове розташування, візуальний контакт, тон голосу тощо. Серед невербальних засобів комунікації виділяють кінесичні, паралінгвістичні, екстралінгвістичні, проксемічні, тактильні та ольфакторні. Розглянуто культурні розбіжності, які можуть суттєво впливати на способи вираження емоцій та на соціальну поведінку представників різних культур.

У другому підрозділі висвітлено питання формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні. Під діалогічним мовленням слід розуміти мовленнєву взаємодію двох або більше учасників спілкування. Йому притаманні певні комунікативні, психологічні та лінгвістичні особливості. Розглянуто два підходи до навчання діалогічного мовлення - “згори донизу” та “знизу вгору”. Підхід “знизу вгору” передбачає чотири етапи формування діалогічних умінь:

1. нульовий / підготовчий етап - навчання реплікування;
2. перший етап - оволодіння певними діалогічними єдностями;
3. другий етап - оволодіння мікродіалогом;
4. третій етап - створення діалогів різних функціональних типів.

У третьому підрозділі проаналізовано роль та місце емоційного інтелекту у навчанні усного мовлення. Результати навчальної діяльності не визначаються виключно інтелектуальним потенціалом та когнітивними уміннями учнів. Емоції виконують важливу роль у навчанні, оскільки сприяють ефективному кодуванню

та отриманню інформації, підтримці або гальмуванню процесу навчання. Підвищена тривожність, занижені мотивація та самооцінка можуть створювати психологічний блок, який називається афективним фільтром, що призводить до зниження продуктивності та уповільнення когнітивних процесів. Натомість позитивні емоції, адекватна самооцінка та вміння контролювати свій емоційний стан можуть спонукати старшокласників брати активну участь у навчальній діяльності, що сприятиме покращенню результатів усного мовлення.

Результати дослідження, представлені у четвертому розділі, свідчать про те, що чинні навчальні підручники містять недостатню кількість вправ, орієнтованих на розвиток емоційної компетенції школярів, незважаючи на важливість формування в учнів ключових навичок XXI століття.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ОПОРОЮ НА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ

2.1. Комплекс вправ для формування компетентності в усному мовленні учнів 11 класу

Розробка комплексу вправ для навчання діалогічного мовлення старшокласників з опорою на емоційний інтелект здійснювалася у рамках підходу "знизу-вгору", який передбачає чотири етапи: опанування реплікуванням, роботу з діалогічними єдностями, створення мінідіалогу, а також різних функціональних типів діалогу в межах запропонованих комунікативних ситуацій. За критерієм комунікативності вправи поділяються на комунікативні, умовно-комунікативні та комунікативні. Відповідно до спрямованості вправ на прийом / видачу інформації, їх можна класифікувати як рецептивні, рецептивно-репродуктивні, репродуктивні та продуктивні.

Особливістю запропонованого комплексу є інтеграція компонентів емоційного інтелекту, таких як емоційна самосвідомість, самоконтроль, соціальна чутливість та навички управління стосунками. Крім того, комплекс включає вправи, спрямовані на вдосконалення вербальних та невербальних аспектів спілкування, що забезпечує комплексний підхід до розвитку комунікативних навичок та умінь.

На вербальному рівні особлива увага приділяється формуванню вміння виражати власний емоційний стан, вести позитивну саморозмову, висловлювати емпатію, ефективно вибудовувати комунікацію, вирішувати конфліктні ситуації, виражаючи незадоволення чи дискомфорт через “Я-повідомлення” та дотримуючись принципів “мови емоційного інтелекту”.

Невербальні компоненти спілкування є важливою складовою комплексу, спрямованою на розвиток навичок сприйняття та інтерпретації невербальних сигналів, таких як міміка, жести, постава, інтонація тощо.

Таким чином, даний комплекс вправ покликаний сприяти не лише формуванню компетентності у діалогічному мовленні, але й розвитку емоційного інтелекту і, як наслідок, підвищенню ефективності міжособистісної комунікації в іншомовному середовищі.

Розглянемо вправи першої групи, спрямовані на розвиток емоційної самосвідомості як однієї з складових емоційного інтелекту.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Вправа 1

Мета: розвиток уміння розпізнавати та ідентифікувати власні емоції; формування лексичної навички вживання прикметників, що виражають емоційний стан людини, на рівні репліки

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа в імітації тверджень вчителя

a) **Інструкція**: Imagine that we have just received our grades for a really important test, and we all have passed it successfully. I am going to tell you how I feel. Say you have the same emotions.

Model: T: I feel happy about passing the test.

S1: I feel happy about passing the test too.

T: I feel really excited about passing the test.

S2: …….

T: I feel really proud about passing the test.

S3: ……

T: I feel satisfied about passing the test.

S4: …….

T: I feel really motivated to study harder after passing the test.

S5: …….

b) **Інструкція**: Imagine that we are at a surprise party and just got the most unexpected gift. I am going to tell you how I feel. Say you have the same emotions.

Model: T: I feel excited about the gift!

S1: I feel excited about the gift too!

T: I feel happy and surprised about the gift.

S2: ……

T: I feel grateful for the gift.

S3: …….

T: I feel pleased with the gift.

S4: ……

T: I feel cheerful because of the surprise gift!

S5: …….

Вправа 2

Мета: розвиток уміння розпізнавати та ідентифікувати власні емоції; формування лексичної навички вживання прикметників, що виражають емоційний стан людини

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа на підстановку у зразок мовлення (ЗМ)

Інструкція: Listen to the teacher's phrase. Using the prompts the teacher provides, say new sentences as to how you feel about the upcoming text.

Model*: T: I feel quite optimistic before the upcoming test.*

Ss: I feel quite optimistic before the test.

T: nervous

Ss: I feel quite nervous before the upcoming test. confident

stressed

excited

curious

scared

calm

overwhelmed

enthusiastic

Вправа 3

Мета: розвиток вміння розпізнавати та ідентифікувати власні емоції; формування лексичної навички вживання прикметників, що виражають емоційний стан людини

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа на трансформацію

Інструкція: Listen to the teacher's phrase. Using the prompts the teacher provides, say new sentences that you do not feel the same about the upcoming text.

Model: T: I am tired / I feel optimistic

Ss: I am not tired. / I don't feel optimistic

T: I feel optimistic.

T: I am excited.

T: I feel anxious.

T: I feel stressed.

T: I feel nervous.

T: I feel confident.

T: I feel calm and focused.

T: I am frustrated.

T: I feel capable.

T: I feel prepared.

Вправа 4

Мета: формування вміння вираження власного емоційного стану на рівні ДЄ

Тип: умовно-комунікативна, рецептивно-продуктивна, на підстановку, на обмін репліками з опорою на підстановчу таблицю

Інструкція: Work in pairs. Imagine you are going to present a project during an English class. Tell your friend how you are feeling about it, and he / she will share his / her feelings too.

E.g.: S1: I feel quite confident before presenting our project.

S2: And I feel a bit scared before presenting our project.

I feel	confident scared satisfied excited	before after	presenting out project taking the test passing my exam receiving the diploma having a birthday party

Вправа 5

Мета: розвиток емоційної самосвідомості, обмін репліками

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа з використанням персоналізації; на рівні діалогічної єдності (ДЄ), в опорі на підстановчу таблицю

Інструкція: Work in pairs with your partner. Remember eight things that make you experience positive and negative emotions. Share them with your friend.

E.g.: S1: Spending time with my family and friends makes me happy.

S2: Doing things I enjoy, such as listening to music or drawing, makes me happy.

What makes you happy?

What makes you angry?
What makes you frustrated / sad?
What makes you grateful?
What scares you?
What makes you feel like you're being ignored?
What causes you to feel disgust?
What amuses you?

Spending time with Going (for) The thought of Dealing with Having (enough / a lot of) When people / others (do not) Playing video games Doing something new Dancing Sightseeing Painting	family friends pets walk ride bike camping spiders heights darkness public speaking injustice criticism traffic jams food to eat opportunity to learn supportive people interrupt	makes me (feel)	happy angry scared amused frustrated sad grateful ignored disgust

	respond to the messages pay attention		

[74]

Вправа 6

Мета: розвиток емоційної самосвідомості, соціальної чутливості та емпатії; навчання вести розмову про власні почуття на рівні мінідіалогу

Тип: комунікативна рецептивно-продуктивна, на підстановку

Інструкція: Work in pairs. Complete the conversation with your ideas. Act it out.

A: Hey, _____?

B: Hi! Not so _____, honestly. I feel really _____.

A: Oh, _____?

B: Well, someone went in front of me in the queue at the _____. That's why I missed the bus and was late.

A: Oh, I see. That sounds _____. I'm sorry to hear that.

B: Thanks for hearing me out. I feel a lot _____ now.

Estimated responses: how's it going; good; irritated; what happened; supermarket; frustrating; happier.

Вправа 7

Мета: розвиток емоційної самосвідомості; формування уміння діалогічного мовлення на основі запропонованої комунікативної ситуації

Тип: умовно-комунікативна, рецептивно-продуктивна

Інструкція: Work with your partner. Role-play the following situation “You are showing your friend your photo album, commenting on the pictures and the emotions you experienced when they were taken”. Follow the instructions on the cards. Then switch your roles.

Student A: Share an important photo with your partner that made you feel strong emotions. Explain what happened and how you felt at that moment. Be prepared to answer any questions your partner may have.

Student B: Show curiosity and interest in your friend's photo. Ask about the details of the event depicted in the picture, such as where it was taken, what happened, what emotions your friend experienced etc. Be an active listener.

Use the following phrases: "Oh." "Really?" "Hmm." "Interesting." "Fascinating." "Ah." "Hmm." "Tell me more." "Go on." "Sure." "Absolutely." "Exactly.""I see." "Right." "Please continue."

РОЗВИТОК НАВИЧКИ САМОКОНТРОЛЮ

Вправа 8

Мета: формування навички самоконтролю; розвиток навичок аналізу деструктивних та самокритичних думок; навчання реплікування

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа в імітації тверджень вчителя на рівні фрази

Інструкція: ***Stage 1***: We often spend a lot of time talking to ourselves, thinking about things and worrying too much. However, we tend to exaggerate, rush to conclusions and criticize ourselves. Work in groups of four. Brainstorm several examples of the negative things you might say to yourself. For example, "I am really bad at math"; "I can't do this", "This is too hard for me".

Stage 2: It is important to tell yourself positive things. It helps to believe in yourself and feel good most of the time. I am going to tell you my positive self-talk statements. Listen to the phrases and say you feel the same way.

Model: T: I can achieve what I want.

Ss: I can achieve what I want, too.

T: I am smart.

I only compare myself to myself.

It's okay to feel the way I feel.

I am important / unique.

I can get through everything.

I deserve to be happy.

I have many reasons to smile.

My mistakes help me learn and grow.

I have people who love and respect me.

I am beautiful inside and out.

Вправа 9 “Positive Self Talk”

Мета: формування навичок самоконтролю; вживання тверджень для ведення позитивної саморозмови

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа на обмін репліками

Інструкція: Negative self-talk makes us anxious and less confident. On the other hand, positive self-talk reduces stress and helps us focus on the good things. Work in pairs. Student A reads negative self-talk statements from the list. Student B chooses positive self-talk replies.

Negative self-talk statements		**Positive self-talk statements**	
1.	“I’m going to fail because I am rubbish at English.”	a.	“I can achieve what I want.”
2.	“I always make mistakes when speaking in English.”	b.	"I am unique and special in my own way."
3.	“I’ll never be able to achieve my dreams.”	c.	“I only compare myself to myself.”
4.	“No one cares about me.”	d.	“I'm going to succeed because I'm doing my best.”
5.	“There’s so much to do. I’ll never finish.”	e.	“I have many reasons to smile.”
6.	“They’re all so much prettier / more handsome than me.”	f.	“I have people who love me and respect.”
7.	“I’ll never be as good as [name] in history.”	g.	“I failed at this one task.”
8.	“They don’t want to be my friends. I am too boring.”	h.	“My mistakes help me learn and grow.”

9.	“I’m a loser.”	i.	“I have done this before, and I can do it again.”
10	“There's nothing good in my life.”	j.	"I'll open up and talk to others."

Answer key: 1 - d; 2 - h; 3 - a; 4 - f; 5 - i; 6 - b; 7 - c; 8 - j; 9 - g; 10 - e;

Вправа 10

Мета: розвиток навичок самоконтролю та управління стосунками; навчання висловлюватись на рівні мінідіалогу

Тип: рецептивно-продуктивна умовно-комунікативна, на підстановку у ЗМ

Інструкція: Work in pairs. Complete the conversation with your ideas. Act it out.

A: I'm feeling really _____ about my _____. I keep making mistakes, and I think I'll never get better.

B: Don't worry! _____ help us learn and grow.

A: But when I hear others _____ so well, I feel like I'll never be as _____ as them.

B: Everyone learns at their own pace. Remember, _____ yourself only to _____.

A: Thanks for the _____.

B: You are so _____! Just keep practicing and _____ in yourself.

Estimated responses: discouraged; English; mistakes; speaking; good; compare; yourself; encouragement; smart; believe

Вправа 11

Мета: розвиток навичок самоконтролю та управління стосунками; формування уміння діалогічного мовлення на основі запропонованої мовленнєвої ситуації

Тип: рецептивно-продуктивна комунікативна

Інструкція: Work in pairs. Role-play the following situation “Student A is discouraged about studying. Student B listens to the complaints and provides emotional support by using positive talk-statements”. Follow the instructions on the cards.

Student A - you are being discouraged about learning [subject]. You think you might fail and feel others are better than you. Express pessimism about your abilities. Accept your friend's support.

Student B - offer support and encouragement. Use positive-talk statements to support and cheer up your friend.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ЧУТЛИВОСТІ

Вправа 12

Мета: розвиток соціальної чутливості, активізація лексики для опису емоційного стану інших людей

Тип: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна вправа.

Інструкція: Work with your partner. Match the pictures with the names of emotions they represent. Use the words from the word box.

1.		a.	**EMBARRASED**
2.		b.	**ANGRY**

3.		c.	**DISGUSTED**
4.		d.	**HAPPY**
5.		e.	**PROUD**
6.	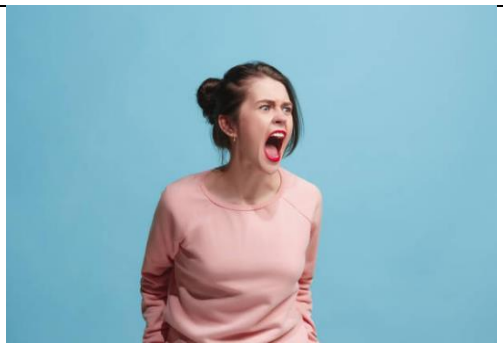	f.	**ISOLATED**
7.		g.	**FRUSTRATED**

8.	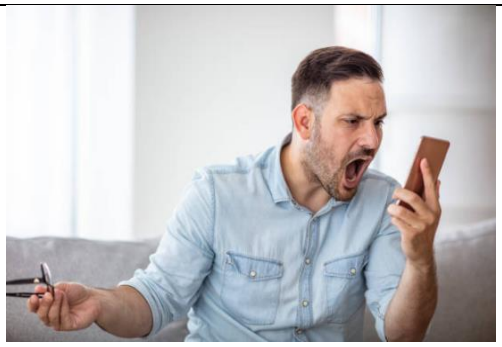	h.	**SURPRISED**
9.		i.	**SCARED**
10.		j.	**IRRITATED**

[74]

Вправа 13

Мета: розвиток уміння розпізнавати та ідентифікувати емоції інших; формування лексичної навички вживання прикметників, що виражають емоційний стан людини

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа.

Інструкція: Work in pairs. Find a partner to work with and sit facing each other. Take turns picking up cards with different emotions written on them. One person displays the emotion shown on the card through facial expressions or body language, while the other person observes closely and tries to guess the emotion. Use phrases like "You seem...[emotion]", "You look...[emotion]", "It appears that you're feeling...

[emotion]" to describe what you see. Keep taking turns until you've both had a chance to express and guess different emotions.

Sad	**Happy**	**Surprised**	**Embarrassed**	**Proud**
Scared	**Angry**	**Disgusted**	**Confused**	**Bored**

Вправа 14

Мета: ознайомлення учнів з роллю інтонації в спілкуванні; розвиток навичок розпізнавання, розуміння та використання різних інтонаційних моделей

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа.

Інструкція: Have you ever noticed how the same words can sound completely different depending on the tone and intonation of our voice? Work in pairs. Look at the following phrases in the left-hand column. Pronounce each phrase in three different ways, depending on the meaning expressed by the phrases in the right column.

- Great!	● I’m feeling really happy. ● I’m not okay at all and actually feeling very sad. ● I’m doing well but I’m also quite angry with you.
- Hello!	● You’re really excited to see your friend. ● A passerby says "Hello" to you, but you're surprised because you can't remember who they are. ● Your colleague says "Hello" to you, but you don't like them.
	● Ask someone you are really happy to see.

- How are you doing?	● You're completely exhausted. ● Ask someone who has recently lost their cat.
- Are you sure you turned our iron off? ***- Yes.***	● I'm certain I turned it off. ● I think I did, but now I'm not entirely sure. ● You are irritated because your parents / spouse / sibling has asked about it dozens of times.

Вправа 15

Мета: розвиток соціальної чутливості; формування лексичної навички вживання прикметників, що виражають емоційний стан людини, на рівні фрази

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа

Інструкція: Imagine that the school takes our class on a field trip. I am going to tell you how one of the students feels. Say some other people in the picture feel the same way (Their names left to right: Emma, Sue, Richard, John, Stephen, Emily, Anna, Helen, Sally).

Model: T: Emma is happy to go on a field trip.

Ss: Sue is happy, too.

T: Richard is glad to go on a field trip.

Ss:……

T: John is excited to go on a field trip.

Ss:……

T:Emma is surprised to go on a field trip.

Ss:……

T:Emma is scared to go on a field trip.

Ss:……

Вправа 16

Мета: формування навички соціальної чутливості; розвиток емпатії; імітація мовлення на рівні фрази

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа

Інструкція: Listen to the phrases expressing empathy and repeat them after me.

Model: T: I am sorry to hear that.

S: I am sorry to hear that, too.

T: I am here for you.

T: It's okay to feel this way.

T: What can I do to help you?

T: Thank you for sharing.

T: How are you feeling right now?

T: You are not alone in this.

T: I do not know how you feel, but I’m here to help you in any way I can.

T: I would be upset too.

T: I can imagine how hard that must be.

Вправа 17

Мета: формування навички соціальної чутливості; розвиток емпатії; на розвиток реплікування

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа; на рівні ДЄ

Інструкція: Work in pairs. Student A reads a situation from the list. Student B chooses a suitable response that expresses empathy and support. Then switch your roles.

Situation		**Expressing empathy**	
1.	"I lost my dog last week."	a.	"It's okay to feel this way."
2.	"I failed my exam and I feel terrible."	b.	"I can imagine how hard that must be."
3.	"My best friends moved away and I miss them terribly."	c.	"What can I do to help you?"
4.	"My grandfather suffers from a chronic illness, and I am taking care of him."	d.	"I am sorry to hear that."
5.	"I am feeling stressed about the upcoming exams."	e.	"Thank you for sharing. You are not alone in this."
6.	"Lately, I've been feeling like I just don't want to do anything."	f.	"I would be upset too."

Estimated responses: 1 - d; 2 - f; 3 - a; 4 - b; 5 - c; 6 - e

Вправа 18 "Line up"

Мета: розвиток вдячності, соціальної чутливості та навички управління стосунками; розвиток вміння обмінюватись репліками

Тип: рецептивно-продуктивна, умовно-комунікативна, на обмін репліками

Інструкція: Split in two lines with the same number of people. Turn to face your partner from the other line. Tell your classmates what you like about them and what you are grateful for. Listen to your friend's opinion of you. Do not forget to say thank you to your partner. Once you have finished, move on and face a new partner. The game continues until you come back to the starting point.

Model: S1: You are an amazing friend!

S2: Really? Thank you. And you're always there when I need you.

S1: Oh, thanks.

Use the following phrases to react to the compliments: *"Thank you", "I really appreciate it", "I'm pleased to hear you say that", "Thank you for your kind words.", "Wow", "It means a lot", "Aw, thanks!", "I value your opinion".*

Вправа 19 “Conversational tennis”

Мета: формування навички соціальної чутливості; розвиток емпатії; формування уміння створювати мінідіалог у опорі на структурно-мовленнєву схему

Тип: рецептивно-продуктивна, умовно-комунікативна вправа.

Інструкція: Work in pairs with your partner. Use the prompts below to create a mini-dialogue.

Student A:	Student B:
Greet your friend and ask why he / she seems so frustrated.	
	Say that your [person] has been sick for a long time and needs help every day.
Acknowledge the situation and express empathy. Ask how he/she manages.	
	Say it is hard and exhausting sometimes, but he's getting better.
Recognize the effort and offer support.	
	Say thanks and accept the support. Explain how your friend can help you.

Вправа 20

Мета: формування навички соціальної чутливості; розвиток емпатії; розвиток уміння діалогічного мовлення на основі запропонованої мовленнєвої ситуації

Тип: рецептивно-продуктивна комунікативна

Інструкція: Work in pairs. Role play the following situation: "Two friends are discussing a problem connected with bullying in social media accounts. Discuss possible solutions of the problem. Express and accept sympathy". Follow the instructions on the role play cards.

Student A - You have a problem. Every time you log into your social media accounts, some people send you scary messages, write nasty comments and so on. They demand money from you, and if you don't pay, they'll spread rumors about you online.

Student B - Student A is a good friend of yours. He / she looks really sad. You think your friend might have a problem. Ask what's wrong, if she / he wants to talk about the problem. While he / she is talking, listen sympathetically. Ask questions. Find out how Student A feels and what he / she is going to do. Be a good listener.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ УПРАВЛІННЯ СТОСУНКАМИ

Вправа 21

Мета: формування навички управління стосунками; навчання пояснювати співрозмовнику свій емоційний стан

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа на імітацію тверджень вчителя.

Інструкція: Listen to the phrases where the teacher talks about his /her emotional state and identifies the reasons for it. Say you feel the same way and explain the reasons.

Model: T: I feel angry when I'm interrupted.

S: I feel angry when I'm interrupted, too.

T: I feel upset when the living room is left messy. *(mumble it)*

T: I feel lonely when you spend so much time on your smartphone. *(whisper it)*

T: I get frustrated when I am criticized for no reason. *(say it high voice)*

T: I feel hurt when you compare me with my peers. *(say it low voice)*

T: I feel ignored when I ask a question and don't get a response. *(say it fast)*

T: I feel sad when I fail and don't receive enough support. *(say it slowly)*

T: I feel discouraged when you break your promises. *(only boys / girls say it)*

Вправа 22

Мета: розвиток навичок управління стосунками та наполегливості; розвиток діалогічного уміння ввічливо відмовлятись

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа на імітацію тверджень вчителя

a) **Інструкція**: Sometimes we need or want to say “No”. Saying “no” can be hard because we do not want to upset others and we want people to like us. However, we do not have to do everything people ask for. Imagine that your friend asks you to help to finish his / her project but you already have other plans for the day. Listen to the phrases on how to say 'no' and repeat them after the teacher.

Model: T: I’m sorry, I can’t.

S: I’m sorry, I can’t.

T: Sorry, I have something else to do today.

T: I’d like to help, but I have plans already.

T: I hope you can find someone else.

T: I wish I could, but I’m busy today.

T: I’m afraid I can’t. Maybe another time?

b) **Інструкція**: Imagine that you come home to your friend and he / she suggests having some alcohol. While you want to be "cool", you do not want to consume it. Listen to the phrases on how to say 'no' and repeat them after the teacher.

Model: T: No, I’d rather not.

S: No, I’d rather not, either.

T: No, thanks. I don’t drink.

T: Pass, thanks.

T: No thanks, I prefer not to drink.

T: Thanks, but I'll just have a soft drink.

T: I don’t want any.

Вправа 23

Мета: розвиток навички управління стосунками; вживання тверджень для пом'якшення звинувачення, що відповідають принципам “мови емоційного інтелекту”

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа; на рівні ДЄ

Інструкція: Work in pairs. Match the blaming statements with their kinder synonymic phrases. Student A reads a blaming statement from the list. Student B chooses kinder synonyms. Then switch your roles.

Blaming statements		**Kinder statements**	
1.	“You always interrupt me when I'm talking.”	A.	“I would be happy if you said thank you when I help you.”
2.	“You always leave the kitchen messy.”	B.	"I feel hurt when it seems like nobody cares about what I want."
3.	“You always borrow my things without asking.”	C.	“I feel irritated when I'm interrupted. Could you please let me finish talking before you respond? ”
4.	“You never say thank you when I help you.”	D.	“I feel ignored when my messages aren't answered.”
5.	“You always talk loudly on the phone.”	E.	“I'd appreciate it if you could try to come on time.”
6.	“You always forget to respond to my messages.”	F.	“I feel discouraged when my work is criticised all the time.”
7.	“You never let me make my own decisions.”	G.	“I feel upset when my things are borrowed without asking.”/ “I'd feel better if you asked me before borrowing my things.” / “I'd appreciate it if you let me know before borrowing my things.”

8.	“You're constantly criticising my work.”	i.	“I realise you have an important call, but I feel distracted when it's too loud.”
9.	“You're so selfish; you never think about others.”	J.	“I'd like to try making some decisions on my own sometimes.”
10.	“You’re constantly late.”	K.	“I feel frustrated when the kitchen is left messy.”

Answer key: 1 - c; 2 - k; 3 - g; 4 - a; 5 - i; 6 - d; 7 - j; 8 - f; 9 - b; 10 - e

Вправа 24

Мета: розвиток навичок управління стосунками та наполегливості; розвиток уміння діалогічного мовлення на рівні ДЄ

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа; на рівні ДЄ

Інструкція: Imagine that you are at a party and someone you like offers you a cigarette. Your friend takes one. But you don't want to try it, not even once. Say you do not want to do it.

E.g.: S1: Would you like a cigarette?

S2: No, thanks. I don’t smoke.

Вправа 25

Мета: розвиток навички управління стосунками; автоматизація використання "Я-висловлювань"

Тип: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна вправа на підстановку; на реплікування

Інструкція: There are ten everyday situations. Think about how you might feel in each one. Fill in the blanks using polite words to express your feelings and needs. Choose the suitable words from the box below to talk about your feelings. Share your answers with your partner.

frustrated; what I think doesn't matter; upset; overwhelmed; I can't study; disappointed; ignored; you could tidy up the desk; busy; sad; bothers; stressed; angry; lonely; happier; quieter; prepare for an exam

1. Your sibling took your favorite sneakers without asking.

I feel _____ when my things are taken without asking.

2. Your neighbour is being very noisy today, and you have an important exam to prepare for.

I would like you to be _____ because I have to _____.

3. Your roommate's things are all over the desk, making it hard for you to study.

I would really appreciate it if _____ because _____.

4. Your classmate didn't help with the group work, so you had to do everything yourself.

I realise that you might have been _____ but I was really _____ that I had to do everything by myself.

5. Your family is planning a trip to a new destination, but when you say you don't want to go there, it seems like they don't listen to you.

I'm feeling _____ because it seems like _____. I'd like to talk about ideas that everyone might like.

6. You've sent many messages to your friend, but they haven't replied even though they've seen them, so you think they're ignoring you.

I feel a bit _____ and _____. Can we chat when you have a moment?

7. You like to keep things tidy, but your sibling always leaves stuff everywhere.

I'd feel _____ if we could find a way to keep our space clean together.

8. Your friend always interrupts you and never lets you speak.

I feel _____ when I am interrupted. Can we take turns talking and let each other finish speaking before responding?

9. Your teacher gives you last-minute assignments with tight deadlines.

I feel _____ and _____ so would it be possible to receive assignments a little earlier?

10. Your classmate always distracts you during lessons, so you get in trouble.

I feel _____ when I get distracted in class, and it _____ me to get remarks.

Вправа 26

Мета: розвиток навичок управління стосунками та самоконтролю; розвиток уміння створювати мінідіалог у опорі на структурно- мовленнєву схему

Тип: рецептивно-продуктивна, умовно-комунікативна вправа

Інструкція: Work in pairs. Your friend borrowed a game console from you and promised to return it in a week. Now, it's been a month, and you haven't gotten it back. One day you come across him / her in the park... What would you do? Complete the conversation with your ideas. Act it out. Be polite, confident and do not forget about your body language.

A: Hi, _____! Long time no see. How _____?

B: Hi! I am _____. How about you?

A: _____. Do you remember that game console you borrowed from me? Actually, I'm really _____ because you said you'd give it back in a week, but it's been a month now.

B: Oh yeah, _____ about that! I'll bring it to you tomorrow.

A: _____. I'd really appreciate it.

Вправа 27

Мета: розвиток навичок управління стосунками; розвиток уміння діалогічного мовлення на основі запропонованої мовленнєвої ситуації

Тип: продуктивна, комунікативна вправа

Інструкція: Work in pairs. Role-play the following situation: “One of the friends doesn’t keep the promise and is late for the meeting again. You are late for the beginning of the film. While discussing the situation, be polite. Follow the instructions on the role-play cards”.

Student A - your friend and you have decided to go to the cinema, but he / she has arrived late - this isn't the first time it's happened. You are nervous because you may

miss the beginning of the film. Try not to lose temper. Be polite, confident and do not forget about your body language.

Student B - your friend and you decided to go to the cinema, but you have arrived late. Apologize for being late. Explain that you have had a good reason. Promise that you won't be late next time. Be polite, confident and do not forget about your body language.

Вправа 28

Мета: розвиток навичок управління стосунками та наполегливості; формування уміння створювати мінідіалог у опорі на структурно-мовленнєву схему

Тип: рецептивно-продуктивна, умовно-комунікативна вправа на підстановку

Інструкція: Work in pairs. Imagine that a classmate asks you to share the answers to an English module test while you're still working on it. Complete the conversation with your ideas. Act it out.

A: Psst, [name]. Let me see your answer for number _____? I can't remember anything!

B: No, I'm still _____ on it myself.

A: Oh, _____! Please, just this one?

B: No, _____, but I can't do that. That wouldn't be _____.

A: Oh, please! We're _____, aren't we? Just a quick look?

B: I _____ our friendship, but I can't. _____ might catch us, and then we'd both be in trouble!

Вправа 29

Мета: розвиток навичок управління стосунками; формування уміння діалогічного мовлення на основі запропонованої мовленнєвої ситуації

Тип: рецептивно-продуктивна, комунікативна

Інструкція: Work in pairs with your partner. Role-play the following situation. Follow the instructions on the role-play cards.

Student A - Your friend invites you to a disco, but to go, you'd have to lie to your parents. However, you don't want to deceive them and risk getting punished. Refuse your friend's suggestion politely.

Student B - You invite your friend to a disco, but to go, he / she'd have to lie to his / her parents. Be persistent and try to persuade your partner to go to the disco with you, using any means to convince him / her.

2.2. Практична перевірка ефективності розробленого комплексу вправ для формування англомовної компетентності в усному мовленні учнів 11 класу

З метою перевірки ефективності застосування розробленого комплексу вправ для формування компетентності в усному мовленні з опорою на емоційний інтелект нами було проведено пробне навчання. У ньому брали участь учні 11 класу Ямпільського ліцею Ямпільської селищної ради Шепетівського району Хмельницької області. Програма пробного навчання передбачала проведення восьми занять, а також вхідного та вихідного тестування з метою оцінювання динаміки розвитку комунікативних навичок та рівня сформованості емоційного інтелекту.

Пробне навчання було спрямоване на реалізацію відповідних ***завдань***:

1. визначити початковий рівень сформованості навичок діалогічного мовлення та емоційної компетентності;
2. здійснити пробне навчання на основі розробленого комплексу вправ;
3. провести вихідний контрольний зріз для виявлення динаміки розвитку мовленнєвої діяльності учнів та рівня емоційного інтелекту;
4. здійснити якісний і кількісний аналіз отриманих результатів.

Пробне навчання здійснювалось у три етапи: підготовчий, практичний та підсумковий.

Мета ***початкового етапу*** полягала у створенні практичного фундаменту для розвитку емоційного інтелекту учнів старшої школи у процесі навчання усного мовлення. Під час аналізу діючого навчального підручника автора О.Д. Карпюк для 11 класу було виявлено недостатню кількість вправ, спрямованих на розвиток навичок діалогічного мовлення та емоційного інтелекту. Це зумовило актуальність розробки спеціального комплексу вправ. У відповідності до даної мети було розроблено тест-анкету для діагностики рівня емоційного інтелекту та завдання для проведення двох контрольних зрізів з метою перевірки рівня сформованості компетентності в діалогічному мовленні. Опитувальник містив

50 тверджень, які забезпечили комплексну оцінку кожного компоненту емоційного інтелекту. Респонденти оцінювали, наскільки запропоновані твердження відповідають їхнім переконанням, використовуючи шкалу від 1 до 5, де 1 бал означав «зовсім не погоджуюсь», а 5 балів – «цілком погоджуюсь». Результати тест-анкети наведені в Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Результати діагностики рівня емоційного інтелекту старшокласників за вхідним анкетуванням

Результати вхідного анкетування					
	Емоційна самосвідомість	**Самоконтроль**	**Мотивація**	**Емпатія**	**Управління стосунками**
Учень 1	35	31	34	33	31
Учень 2	30	20	27	38	24
Учень 3	32	28	35	33	30
Учень 4	28	25	22	20	18
Учень 5	38	36	35	38	42
Учень 6	29	29	37	32	25
Учень 7	31	23	34	29	30
Учень 8	30	28	25	37	26
Учень 9	36	25	36	41	40
Учень 10	30	27	28	32	35
Учень 11	29	33	24	35	28
Учень 12	39	20	43	44	40
Учень 13	37	26	38	33	32
Учень 14	33	27	36	35	24
Учень 15	39	39	34	47	32
Середній бал	**33,07**	**27,8**	**32,53**	**35,13**	**30,47**

На підставі отриманих даних можна зробити висновок, що середній бал у класі за показником емпатії склав 35 балів з 50 можливих, що є найвищим серед усіх компонентів емоційного інтелекту. Це свідчить про те, що учні цієї вікової групи мають добре розвинену здатність розуміти та співпереживати іншим людям. Рівень емоційної самосвідомості (33 бали), самоконтролю (28 балів), мотивації (33 бали) та навички управління стосунками (30 балів) відповідає середнім показникам емоційної обізнаності. Розвиток та вдосконалення цих компетенцій є пріоритетним завданням.

Для виконання вхідного тестування учні отримали три групи вправ, зокрема, на реплікування, вживання різних видів діалогічних єдностей та створення власного діалогу на основі запропонованої комунікативної ситуації. Завдання відповідають очікуваному рівню володіння англійською мовою учнями 11 класу відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах.

Для обробки результатів проведених контрольних зрізів були обрані наступні критерії оцінювання:

Таблиця 2.2

Критерії оцінювання рівня сформованості компетентності в діалогічному мовленні

Бали	**Граматична та лексична компетентність**	**Організація дискурсу**	**Вимова**	**Інтерактивність спілкування**
5	Впевнено використовує прості граматичні конструкції та намагається вживати складніші граматичні форми. Має достатній словниковий	Формулює розгорнуті висловлювання, незважаючи на паузи. Висловлювання є релевантними, хоча деколи містять повторення. Використовує різноманітні	Мовлення чітке та зрозуміле. Наголос у словах та реченнях здебільшого правильно розставлений. Окремі звуки переважно чітко артикулюються.	Ініціює та адекватно реагує на висловлювання співрозмовника. Самостійно підтримує та розвиває діалог, вміє домовлятися та досягає поставленої мети,

	запас, щоб говорити на знайомі теми.	слова-зв'язки / вставні слова та словосполучення.		потребуючи мінімальної сторонньої допомоги.
4	*Результати роботи відповідають критеріям, характерним для 3 та 5 рівнів оцінки.*			
3	Впевнено використовує прості граматичні конструкції. Має достатній словниковий запас для спілкування на знайомі теми.	Дає розгорнуті відповіді, не обмежуючись короткими фразами. Відповіді, як правило, стосуються теми, проте, можливі повтори. Використовує базові вставні слова та словосполучення.	Вимова в основному зрозуміла. Демонструє контроль над фонологічними аспектами мовлення як на рівні слова, так і на рівні фрази.	Самостійно починає та підтримує розмову. Підтримує діалог, потребуючи зовнішньої підтримки та підказок.
2	*Результати роботи відповідають критеріям, характерним для 1 та 3 рівнів оцінки.*			
1	Використовує елементарні граматичні структури та обмежений словниковий запас для обговорення знайомих тем.	Формулює короткі, нерозгорнуті відповіді, що супроводжуютьс я частими паузами. Відхиляється від основної теми розмови.	Вимова переважно зрозуміла, хоча спостерігаються труднощі у фонематичному та фонологічному оформленні мовлення.	Підтримує простий діалог, незважаючи на деякі труднощі. Потребує підтримки та підказок.
0	*Результати роботи є нижчими за 1 рівень оцінки.*			

[36]

Вхідний зріз дозволив нам виявити рівень сформованості умінь і навичок усного мовлення старшокласників. Оцінювання діалогічного мовлення здійснювалося на основі чотирьох критеріїв: граматична та лексична компетентність, організація дискурсу, вимова та інтерактивність спілкування. Кожен з цих аспектів максимально оцінювався в 5 балів. Отримані результати були переведені у 12 - бальну систему оцінювання шляхом відповідного пропорційного перерахунку. Результати, отримані під час вхідного зрізу, наведено у Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати рівня сформованості усного мовлення у старшокласників за вхідним зрізом

Вхідний контрольний зріз						
	Граматична та лексична компетентність	**Організація дискурсу**	**Вимова**	**Інтерактивне спілкування**	**Сума**	**Бали**
Учень 1	3	3	4	3	**13**	**7.8**
Учень 2	1	1	2	1	**5**	**3**
Учень 3	1	1	1	0	**3**	**1.8**
Учень 4	2	2	3	2	**9**	**5.4**
Учень 5	1	1	1	0	**3**	**1.8**
Учень 6	1	0	0	0	**1**	**0.6**
Учень 7	1	0	1	0	**2**	**1.2**
Учень 8	1	1	2	0	**4**	**2.4**
Учень 9	1	0	1	0	**2**	**1.2**
Учень 10	0	0	0	0	**0**	**0**
Учень 11	1	1	2	1	**5**	**3**
Учень 12	3	3	4	4	**14**	**8.4**
Учень 13	4	3	4	4	**15**	**9**

Учень 14	1	0	0	0	**1**	**0.6**
Учень 15	3	3	4	3	**13**	**7.8**
Середній бал	**3.6**					

Результати кількісного аналізу даних вхідного контрольного зрізу дозволяють зробити висновок, що у 60% учнів навички діалогічного мовлення відповідають початковому рівню навчальних досягнень. Учні демонструють знання базової лексики, проте виявляють нездатність сформулювати зв'язні висловлювання та підтримувати простий діалог. Решта учасників дослідження показали середній та достатній рівень мовної компетентності, яка проявляється у вмінні вступати у невелику діалогічну взаємодію, підтримувати бесіду, ставити запитання та відповідати на них.

На ***практичному етапі***, який проводився протягом чотирьох тижнів, нами був застосований комплекс розроблених вправ. Головним завданням пробного навчання було формування іншомовної комунікативної компетентності. При цьому при розробці комплексу вправ особлива увага приділялася розвитку компонентів емоційного інтелекту, а саме: емоційній самосвідомості, самоконтролю, соціальній чутливості та навичці управління стосунками.

Пробне навчання було організовано таким чином, що до плану кожного уроку були включені вправи на відпрацювання діалогічного мовлення та емоційної компетентності. На виконання вправ було відведено близько 10-15 хвилин кожного заняття, які добиралися з урахуванням дидактичної структури уроку.

На ***останньому етапі*** дослідження було проведено підсумковий зріз та анкетування з метою визначення підсумкового рівня сформованості англомовної компетентності старшокласників в опорі на емоційний інтелект після пробного навчання. Для забезпечення валідності дослідження, процедура проведення

вихідного зрізу повністю відповідала процедурі вхідного зрізу. Результати вихідного зрізу представлені у Таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати рівня сформованості усного мовлення у старшокласників за вихідним контрольним зрізом

Вихідний контрольний зріз						
	Граматична та лексична компетентність	**Організація дискурсу**	**Вимова**	**Інтерактивне спілкування**	**Сума**	**Бали**
Учень 1	4	3	4	4	**15**	**9**
Учень 2	2	1	2	2	**7**	**4.2**
Учень 3	1	1	1	0	**3**	**1.8**
Учень 4	3	2	3	3	**11**	**6.6**
Учень 5	1	1	1	1	**4**	**2.4**
Учень 6	1	0	0	0	**1**	**0.6**
Учень 7	1	0	1	0	**2**	**1.2**
Учень 8	1	1	2	0	**4**	**2.4**
Учень 9	1	0	1	0	**2**	**1.2**
Учень 10	0	0	0	0	**0**	**0**
Учень 11	2	1	2	2	**7**	**4.2**
Учень 12	4	4	4	4	**16**	**9.6**
Учень 13	4	4	5	4	**17**	**10.2**
Учень 14	1	0	1	1	**3**	**1.8**
Учень 15	4	3	4	4	**15**	**9**
Середній бал	**4.28**					

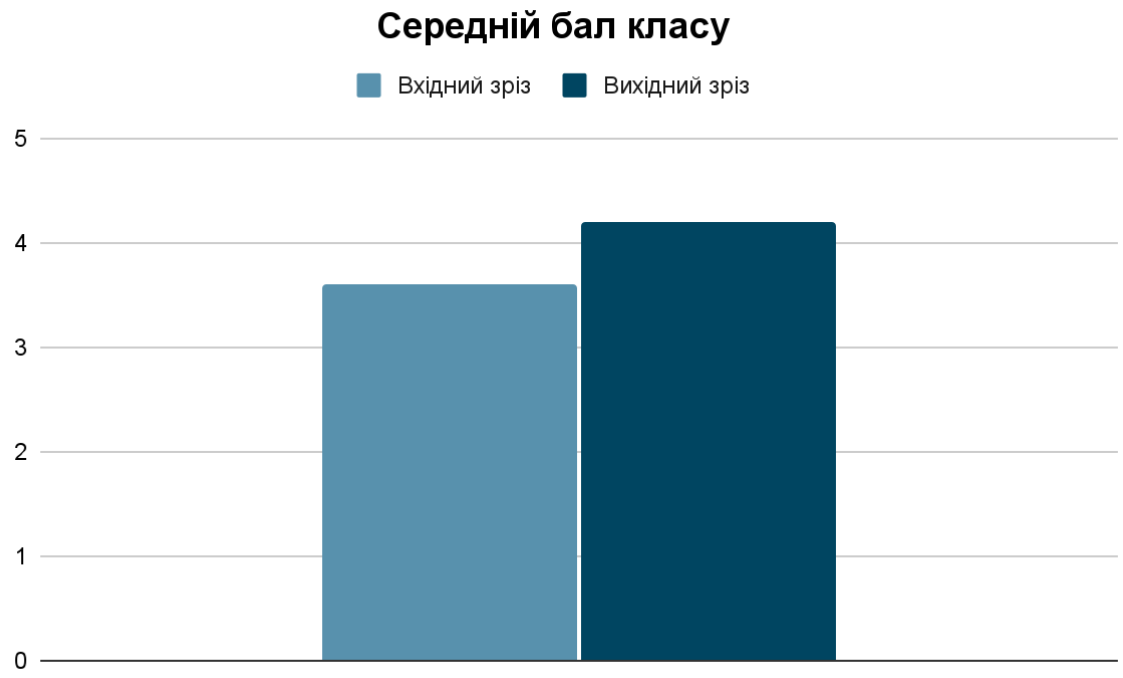

Результати вихідного анкетування представлені у Таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Результати діагностики рівня емоційного інтелекту старшокласників за вихідним анкетуванням

Результати вихідного анкетування					
	Емоційна самосвідомість	**Самоконтроль**	**Мотивація**	**Емпатія**	**Управління стосунками**
Учень 1	37	31	36	34	33
Учень 2	33	23	27	38	27
Учень 3	34	30	37	36	32
Учень 4	26	28	22	23	18
Учень 5	40	36	35	38	42
Учень 6	30	29	37	31	26
Учень 7	35	24	34	29	30
Учень 8	32	28	26	37	26
Учень 9	38	26	36	41	40
Учень 10	31	27	30	34	35

Учень 11	33	32	28	35	29
Учень 12	41	22	43	44	40
Учень 13	37	28	38	35	31
Учень 14	36	29	37	35	27
Учень 15	40	39	35	47	33
Середній бал	**34,87**	**28,8**	**33,4**	**35,8**	**31,27**

Для оцінки ефективності розробленої методики було здійснено порівняльний аналіз результатів вхідного та вихідного тестування.

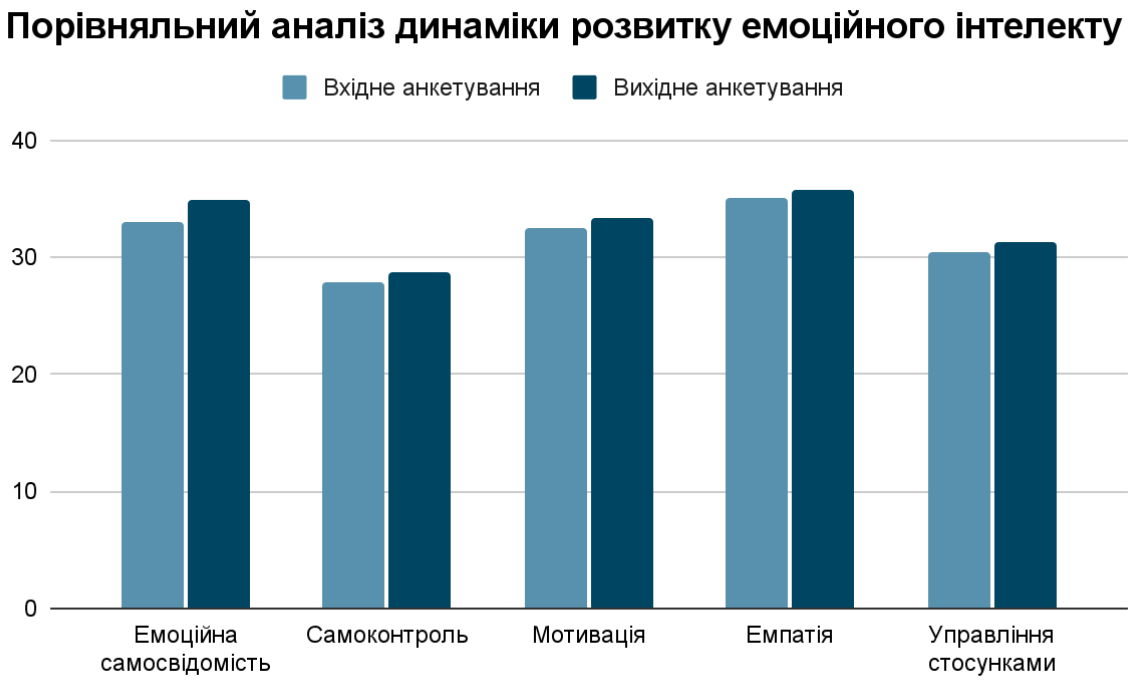

Отримані результати засвідчили те, що середній рівень емоційної обізнаності склав 34,8 балів, що на 5% більше попереднього показника. Спостерігається збільшення рівня самоконтролю з 27,8 до 28,8 балів, який на 3,6% більше початкового значення. Крім того, отримані дані свідчать про зростання показника мотивації на 2,7% (з 32,5 до 33,4 балів). Діагностика показників емпатії респондентів вказує на незначний приріст на 1,9% (з 35,13 до

35,8 балів). Зафіксовано також покращення навички управління стосунками, про що свідчить підвищення середнього показника на 2,6% (з 30,47 до 31,27 балів).

Згідно з результатами дослідження, відображених у діаграмі, спостерігається незначне збільшення середнього показника рівня сформованості компетентності в діалогічному мовленні та емоційного інтелекту серед одинадцятикласників. Незважаючи на обмежену тривалість дослідження, отримані дані дозволяють зробити висновок про ефективність та перспективність використання розробленого комплексу вправ для формування англомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи з опорою на емоційний інтелект.

Висновки до розділу 2

Другий розділ присвячений розробці комплексу вправ для формування англомовної компетентності в усному мовленні учнів 11 класу в опорі на емоційний інтелект та дослідженню його ефективності.

Запропонований комплекс вправ ґрунтується на підході “знизу вгору” для навчання діалогічного мовлення та водночас спрямований на розвиток складових емоційного інтелекту: самосвідомості, самоконтролю, соціальної свідомості та вмінні налагоджувати стосунки.

Перевірка ефективності розробленого комплексу вправ здійснювалась в ході пробного навчання, яке складалося з трьох етапів: вхідне анкетування та контрольний зріз, безпосередньо пробне навчання, а також вихідне анкетування та підсумковий контрольний зріз.

Результати пробного навчання вказують на те, що застосування розробленого комплексу вправ сприяло помірному підвищенню середнього показника рівня сформованості компетентності в діалогічному мовленні та емоційного інтелекту серед учнів одинадцятого класу. Отже, можна зробити висновок, що розроблена методика навчання усного мовлення з опорою на емоційний інтелект є досить ефективною.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було створено теоретичне підґрунтя для розв'язання актуального завдання навчання діалогічного мовлення учнів старшої школи в опорі на емоційний інтелект. Теоретичні узагальнення та отримані практичні результати дають підстави для таких висновків:

1. Розкрито сутність основних понять дослідження. Емоційний інтелект - це здатність людини розпізнавати та регулювати особисті емоції, мотиви і бажання, виявляти розуміння та підтримувати товариські стосунки з оточуючими. Він включає чотири складові: самосвідомість, самоконтроль, соціальну свідомість та вміння налагоджувати стосунки. Крім того, було досліджено форми вербального та невербального спілкування, а також їхні культурні відмінності в контексті британської та української культур.
2. Розглянуто поняття “усного мовлення” як форми мовленнєвої діяльності. Під діалогічним мовленням слід розуміти мовленнєву взаємодію двох або більше учасників спілкування. У контексті викладання іноземних мов застосовують два основних підходи – “знизу - вгору” та “згори - донизу”.
3. Успішність формування мовленнєвої компетентності залежить певною мірою від рівня емоційної компетенції старшокласників. С Позитивні емоції сприяють ефективнішому засвоєнню знань та покращенню когнітивних функцій, у той час як негативні емоції здатні знижувати продуктивність та перешкоджати ефективному засвоєнню матеріалу.
4. Встановлено, що чинні навчальні підручники містять недостатню кількість вправ орієнтованих на розвиток емоційної компетенції школярів, незважаючи на важливість формування в учнів ключових навичок XXI століття.
5. Розробка комплексу вправ для формування умінь діалогічного мовлення учнів старшої школи зумовила проведення пробного навчання. Результати анкетування та тестування учнів 11 засвідчили ефективність розробленого комплексу вправ. Зафіксована позитивна динаміка у рівні сформованості

навичок усного мовлення та емоційної компетенції підтвердили гіпотезу про доцільність використання розробленого комплексу у практиці навчання англійської мови у старших класах закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика / ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Брецко І. І., Кравченко Т. М. Діалогічне мовлення – основа для розвитку здібностей міжособистісного спілкування. *International Scientific Journal*. 2016. № 1(1). С. 39–42. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=mnj_2016_1(1)__13 (дата звернення: 04.03.2024).
3. Буркало Н. І. Психологічні особливості емоційного інтелекту. Психологічний часопис. 2019. Т. 5, № 7. С. 34–49. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=psch_2019_5_7_5 (дата звернення: 18.01.2024).
4. Гапоненко Л., Мацепура Л. Peculiarities of teaching students dialogue speech during distance learning. Молодий вчений. 2021. No. 10.1 (98.1). P. 12–15. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/4072/4003/ (дата звернення: 20.05.2024).
5. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків : Віват, 2024. 512 с.
6. Гуменюк І. Б. Розвиток емоційного інтелекту учнів на уроках англійської мови як чинник їх адаптації до сучасних умов життя. Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка. 2019. № 7. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&

Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=adupped_2019_7_7 (дата звернення: 05.11.2024).

7. Делик І. С. Семантико-лексичні та граматичні особливості англійського мовленнєвого етикету. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. № 10(1). С. 189–195. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apftp_2016_10(1)__40 (дата звернення: 18.02.2024).
8. Дерік І. Засоби репрезентації невербальних елементів мовленнєвого етикету при перекладі ділового дискурсу. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2020. № 31. URL: https://www.lingstud.od.ua/archive/2020/31/9.pdf (дата звернення: 16.02.2024).
9. Карпюк О. Д. Англійська мова (11-й рік навчання, рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон, 2019. 256 с.
10. Корнєва Л. Невербальні засоби в міжкультурній комунікації. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. Т. 1, № 49. С. 88–90. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/74032 (дата звернення: 12.02.2024).
11. Котик Т. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навчально-методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль : Астон, 2020. 192 с. URL: https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpraytsivnykiv/NUS-teoriya-i-praktyka-form-emots-intelekt-Kotyk.pdf (дата звернення: 18.01.2024).

12. Кукса Б. Етапи формування діалогічного мовлення майбутніх туристів на заняттях з англійської мови. Вплив досягнень психологічних і педагогічних наук на розвиток сучасного суспільства : міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 9–10 берез. 2018 р. С. 54–56. URL: https://dspace.nuft.edu.ua/items/a3d0fea0-94ea-4307-a31d-ca8c263fa0e5 (дата звернення: 20.05.2024).
13. Курило О., Розман І. Вербальні та невербальні аспекти культури спілкування. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 114–118. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=molv_2017_4.3_30 (дата звернення: 13.02.2024).
14. Мелконян В. М. ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ДВОХ КУЛЬТУР. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2007. № 5. С. 337–341. URL: https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/633 (дата звернення: 26.09.2024).
15. Михайлова О., Корсовецька М. Формування діалогічної мовленнєвої компетентності учнів початкової школи на занятті англійської мови з використанням прийомів драматизації. Андрагогічний вісник. 2019. № 10. С. 117–124. URL: http://eprints.zu.edu.ua/30339/1/%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf (дата звернення: 20.05.2024).
16. Міністерство освіти і науки України - Державні стандарти. Головна Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti (дата звернення: 06.10.2023).

17. Міністерство освіти і науки України - нова українська школа. Головна Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&type=all&tag=nova-ukrainska-shkola (дата звернення: 06.10.2023).
18. Могиляста С. М. До питання розвитку емоційного інтелекту старшокласників психолого-педагогічними засобами. Психологічні перспективи. 2020. № 36. С. 174–188. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18777/1/682-1117-1-10-20201230.pdf (дата звернення: 05.11.2024).
19. Наконечна А. О., Ординська І. Я. Особливості навчання діалогічного мовлення при вивченні англійської мови. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 175–189. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znpnadpcpn_2015_2_18 (дата звернення: 04.03.2024).
20. Науменко Н. Особливості навчання діалогічного мовлення студентів-першокурсників нефілологічних вишів. Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». 2018. № 2 (70). С. 174–178. URL: https://dspace.nuft.edu.ua/items/d967d135-6c37-473f-b810-8419b8119f32 (дата звернення: 20.05.2024).
21. Нова українська школа концептуальні засади реформування середньої школи URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf
22. Отрішко К. А. Особливості наказового способу в англійській та українській мовах. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна.* 2015. № 55. С. 185–188. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-

bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nznuoaf_2015_55_68 (дата звернення: 18.02.2024).

23. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин. Київ : Кондор, 2007. 365 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR1/CD/ETUKA_DV.pdf (дата звернення: 16.02.2024).
24. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68La-s2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?gid=634575368#gid=634575368 (дата звернення: 20.04.2024).
25. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла. Розширене видання. КМ-Букс, 2021. 416 с.
26. Соціальна психологія / Н. Ю. Волянюк та ін. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
27. Троян І. Усе про «Уроки щастя»: зібрали відповіді на популярні питання. *Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ*. URL: https://nus.org.ua/articles/use-pro-uroky-shhastya-zibraly-vidpovidi-na-populyarni-pytannya/ (дата звернення: 13.09.2024).
28. Труханова Т. Підходи у навчанні діалогічного мовлення. Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2012. № 104. С. 426–430. URL: https://core.ac.uk/outputs/53035679/?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1 (дата звернення: 20.05.2024).
29. Українські школи спробують міжнародну програму SEE Learning – чого вона вчить і для чого потрібна. Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ. URL: https://nus.org.ua/articles/ukrayinski-shkoly-sprobuyut-mizhnarodnu-programu-see-learning-chogo-vona-vchyt-i-dlya-chogo-potribna/ (дата звернення: 05.11.2024).

30. Холод І. В. Методика викладання англійської мови : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Умань : Візаві, 2018. 165 с.
31. Черниш В. В. Навчання іншомовного діалогічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2012. № 4. С. 11–27. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=im_2012_4_4 (дата звернення: 07.03.2024).
32. Чи будуть «Уроки щастя» окремим предметом і в яких класах проводитимуть заняття. *Нова українська школа* | *Веб-ресурс НУШ*. URL: https://nus.org.ua/news/chy-budut-uroky-shhastya-okremym-predmetom-i-v-yakyh-klasah-provodytymut-zanyattya/ (дата звернення: 13.09.2024).
33. Шелешей О., Астремська І. Розвиток емоційної компетенції дітей старшого дошкільного віку. Габітус. 2021. № 31. С. 178–183. URL: http://habitus.od.ua/journals/2021/31-2021/30.pdf (дата звернення: 18.01.2024).
34. Andrienko T., Chumak N., Genin V. Emotional Intelligence and Acquisition of English Language Oral Communication Skills. *Advanced Education*. 2020. No. 7(15). P. 66–73. URL: https://ae.fl.kpi.ua/article/view/201013 (date of access: 18.03.2024).
35. Assertiveness Skills Workbook. URL: https://www.algonquincollege.com/pembroke/files/2021/03/Assertiveness-Skills.pdf (date of access: 14.04.2024).
36. Assessing speaking performance. Cambridge English. URL: https://www.cambridgeenglish.org/Images/563276-b1-preliminary-assessing-speaking.pdf (date of access: 26.09.2024).

37. Bochkarova O. An Affective Filter in Language Learning. *Grade University*. URL: https://grade-university.com/blog/an-affective-filter-in-language-learning (date of access: 25.03.2024).
38. Body Language and Nonverbal Communication. *HelpGuide.org*. URL: https://www.helpguide.org/relationships/communication/nonverbal-communication (date of access: 11.06.2024).
39. Bradberry T., Greaves J. Emotional intelligence 2.0. San Diego : TalentSmart, 209. 280 p.
40. Calub C., Calub F. L. Categories of Non-Verbal Communication: How to Improve Non-Verbal Communication Skills. 21 April 2023. P. 1–8. URL: https://www.researchgate.net/publication/370159048_CATEGORIES_OF_NON-VERBAL_COMMUNICATION_HOW_TO_IMPROVE_NOVERBAL_COMMUNICATION_SKILLS (date of access: 26.09.2024).
41. Cherry K. How to Read Body Language and Facial Expressions. *Verywell Mind*. URL: https://www.verywellmind.com/understand-body-language-and-facial-expressions-4147228 (date of access: 13.02.2024).
42. Cherry K. Individualistic Culture and Behavior. *Verywell Mind*. URL: https://www.verywellmind.com/what-are-individualistic-cultures-2795273 (date of access: 14.02.2024).
43. Cherry K. Understanding Collectivist Cultures. *Verywell Mind*. URL: https://www.verywellmind.com/what-are-collectivistic-cultures-2794962 (date of access: 13.08.2024).
44. Darn S. Emotional Intelligence and ELT. *British Council*. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/understanding-learners/articles/emotional-intelligence-and-elt (date of access: 18.02.2024).
45. Edwards V. V. Captivate: The Science of Succeeding with People. Penguin Books, Limited, 2018. 320 p.

46. Emotional intelligence questionnaire. URL: https://www.drugsandalcohol.ie/26776/1/Emotional_intelligence_questionnaire-LAL1.pdf (date of access: 16.04.2024).
47. Esmaeeli Z., Sabet M. K., Shahabi Y. The Relationship between Emotional Intelligence and Speaking Skills of Iranian Advanced EFL Learners. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*. 2018. Vol. 7, no. 5. P. 22–28. URL: https://journals.aiac.org.au/index.php/IJALEL/article/view/4673/0 (date of access: 23.03.2024).
48. Evans V. How Does Communication Work? *Psychology Today*. URL: https://www.psychologytoday.com/us/blog/language-in-the-mind/202001/how-does-communication-work (date of access: 12.02.2024).
49. Evason N. British - Communication. *Cultural Atlas*. URL: https://culturalatlas.sbs.com.au/british-culture/british-culture-communication (date of access: 16.02.2024).
50. Falcon H. Culture Differences in Emotion - All the Rage. *All the Rage - Anger Management Help from the AngerProfessor*. URL: https://alltheragescience.com/research/culture-differences-in-emotion/ (date of access: 14.02.2024).
51. Freedman J. Practicing Emotional Intelligence. Six seconds, 2016.
52. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam, 2005. 352 p.
53. Grossmann G. Why are the British so polite? *Lingoda*. URL: https://www.lingoda.com/blog/en/why-are-the-british-so-polite/#Saying-sorry-is-normal (date of access: 16.02.2024).
54. Hadfield J. Classroom Dynamics. Oxford University Press, 1992. 192 p.
55. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 4th ed. Pearson Longman ELT, 2007. 448 p.
56. Hoffmann J. D., Ivcevic Z., Brackett M. A. Building emotionally intelligent schools: From preschool to high school and beyond. Emotional intelligence in

education: Integrating research with practice. 2018. P. 173–198. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-90633-1_7 (date of access: 30.10.2024).

57. Hofstede G. Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. Online Readings in Psychology and Culture. 2011. Vol. 2, no. 1. 8. URL: https://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol2/iss1/8/?&ei=9owuVLrgCIfXaqzngIgJ&sa=U (date of access: 30.10.2024).
58. How does your Body language reveal Emotions? Psychologs Magazine. Mental Health Magazine. Psychology Magazine. Self-Help Magazine. *Psychologs Magazine. Mental Health Magazine. Psychology Magazine. Self-Help Magazine*. URL: https://www.psychologs.com/can-body-language-reveal-your-emotions/ (date of access: 13.08.2024).
59. Hrynovetska T., Ohbaidze K., Ivanytska Y. Ukrainian - Communication. *Cultural Atlas*. URL: https://culturalatlas.sbs.com.au/ukrainian-culture/ukrainian-culture-communication (date of access: 16.02.2024).
60. Immordino-Yang M. H. Why Emotions Are Integral to Learning | KQED. *KQED*. URL: https://www.kqed.org/mindshift/45201/why-emotions-are-integral-to-learning (date of access: 25.03.2024).
61. Kanesan P., Fauzan N. Models of emotional intelligence:a review. Journal of Social Science and Humanities. 2019. Vol. 16, no. 7. P. 1–9. URL: https://www.proquest.com/openview/48620ba335fe250373bf3ac64adaf99c/1?pq-origsite=gscholar&cbl=616374 (date of access: 18.01.2024).
62. Meakin J. Body language and diction. 2017. 92 p. URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/a5472d47-b0b8-4841-b62c-6aca62bec5f5/Body%20Language%20and%20Diction.pdf (date of access: 15.05.2024).
63. Meilleur C. [IN DEPTH ANALYSIS] The importance of emotions in learning - KnowledgeOne. *KnowledgeOne*. URL: https://knowledgeone.ca/in-depth-analysis-the-importance-of-emotions-in-learning/ (date of access: 19.03.2024).

64. On My Own Two Feet - Assertive Communication. Ireland : 2, 1997. 121 p. URL: https://www.pdst.ie/sites/default/files/Assertive_Communication.pdf (date of access: 13.04.2024).
65. Phutela D. The Importance of Non-Verbal Communication. *The IUP Journal of Soft Skills*. 2016. Vol. 9, no. 4. P. 43–49. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2715432 (date of access: 12.02.2024).
66. Productive skills. *British Council*. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/knowing-subject/n-p/productive-skills (date of access: 01.03.2024).
67. Receptive skills. *British Council*. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/ru/professional-development/teachers/knowing-subject/q-s/receptive-skills (date of access: 01.03.2024).
68. Richards J. Teaching speaking #2 – Styles and functions of speaking; talk as interaction. *Cambridge English*. URL: https://www.cambridge.org/elt/blog/2016/02/02/teaching-speaking-2-styles-functions-speaking-talk-interaction/ (date of access: 04.03.2024).
69. Richards J. Teaching speaking #4 – Talk as transaction. *Cambridge English*. URL: https://www.cambridge.org/elt/blog/2016/02/08/teaching-speaking-4-talk-transaction/ (date of access: 04.03.2024).
70. Schmidt S. J. What Does Emotion Have to Do with Learning? Everything!. *Journal of Food Science Education*. 2017. Vol. 16, no. 3. P. 63–98. URL: https://ift.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1541-4329.12116 (date of access: 18.03.2024).
71. Schroeder H. Cultural Differences and Rating EI. *SIGMA Assessment Systems*. URL: https://www.sigmaassessmentsystems.com/ei-and-culture/ (date of access: 14.02.2024).

72. Singh A., Prabhakar R., Jatoth S. K. Emotional Intelligence: A Literature Review Of Its Concept, Models, And Measures. Journal of Positive School Psychology. 2022. Vol. 6, no. 10. P. 2254–2275. URL: https://www.researchgate.net/publication/365234352_Emotional_Intelligence_A_Literature_Review_Of_Its_Concept_Models_And_Measures (date of access: 18.01.2024).
73. Smith B. W. Move from Surviving to Thriving: The Positive Psychology Workbook for Challenging Times. USA : Independently published, 2020. 225 p. URL: https://digitalrepository.unm.edu/psyc_fsp/1/ (date of access: 15.04.2024).
74. Speak Up! Guide, Chapter 2: Communication/Assertiveness. STIR. 41 p. URL: https://www.osdaohio.org/wp-content/uploads/2017/02/chapter2.pdf (date of access: 14.04.2024).
75. Sulistyawati M. E. S. The Effects of Emotional Intelligence on Students' Speaking Skills. *Journal of English Language Education*. 2018. Vol. 1(2). P. 39–66. URL: https://www.researchgate.net/publication/332637060_The_Effects_of_Emotional_Intelligence_on_Students'_Speaking_Skills (date of access: 21.03.2024).
76. The Influences of Emotion on Learning and Memory / C. M. Tyng et al. *Frontiers in Psychology*. 2017. Vol. 8. P. 1–22. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5573739/ (date of access: 18.03.2024).
77. What is Emotional Intelligence?. The Emotional Intelligence Academy. URL: https://www.eiagroup.com/resources/emotional-intelligence/what-is-emotional-intelligence/ (date of access: 18.01.2024).
78. Young E. People conform to emotion norms more in individualist than collectivist cultures BPS. *BPS*. URL: https://www.bps.org.uk/research-digest/people-conform-emotion-norms-more-individualist-collectivist-cultures (date of access: 14.02.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А
Тест на визначення рівня емоційного інтелекту

№	Наскільки кожне з тверджень стосується вас	Позначте свій результат				
	Прочитайте кожне твердження і вирішіть, наскільки воно стосується ВАС. Оцініть себе за шкалою від 1 до 5. 1 = Зовсім не погоджуюся; 3 = Частково погоджуюся; 5 = Цілком погоджуюся	Число, що показує, наскільки ви згодні з твердженням				
1	Я одразу усвідомлюю, коли втрачаю самовладання	1	2	3	4	5
2	Я можу швидко "переосмислити" негативні ситуації	1	2	3	4	5
3	Я завжди можу мотивувати себе виконувати складні завдання	1	2	3	4	5
4	Я завжди можу поставити себе на місце іншої людини	1	2	3	4	5
5	Я уважний слухач	1	2	3	4	5
6	Я розумію, коли я щасливий	1	2	3	4	5
7	Я не показую відкрито своїх почуттів / Я стримую свої емоції	1	2	3	4	5
8	Зазвичай я вмію розставляти пріоритети щодо важливих робочих завдань і виконувати їх	1	2	3	4	5
9	Мені легко співпереживати іншим людям	1	2	3	4	5
10	Я ніколи не перебиваю розмови інших людей	1	2	3	4	5
11	Я зазвичай усвідомлюю, коли перебуваю в стані стресу	1	2	3	4	5

12	Інші люди рідко можуть зрозуміти, який у мене настрій	1	2	3	4	5
13	Я завжди виконую роботу вчасно	1	2	3	4	5
14	Я відчуваю, коли хтось не задоволений мною	1	2	3	4	5
15	Мені легко пристосовуватись та знаходити спільну мову з різними людьми	1	2	3	4	5
16	Я усвідомлюю, коли перебуваю під впливом емоцій	1	2	3	4	5
17	Я рідко зриваюся на інших людей / Я рідко втрачаю самоконтроль спілкуючись з іншими	1	2	3	4	5
18	Я ніколи не витрачаю часу даремно	1	2	3	4	5
19	Я можу розпізнати, коли члени команди не ладнають один з одним	1	2	3	4	5
20	Для мене люди - найцікавіше в житті	1	2	3	4	5
21	Зазвичай я можу з'ясувати причину / -и своєї тривоги	1	2	3	4	5
22	Мене не дратують люди, які мають складний характер	1	2	3	4	5
23	Я завжди кажу правду	1	2	3	4	5
24	Зазвичай я можу зрозуміти, що люди ставляться неприязно до мене	1	2	3	4	5
25	Мені подобається знайомитися з новими людьми та розуміти причини їхньої поведінки	1	2	3	4	5
26	Я завжди можу усвідомити, коли мої вчинки є неприйнятними	1	2	3	4	5
27	Я можу свідомо змінювати свій умонастрій чи емоційний стан	1	2	3	4	5

28	Я вважаю, що спочатку потрібно виконувати складні завдання	1	2	3	4	5
29	Люди не є гіршими чи кращими за нас. Вони просто інші	1	2	3	4	5
30	Для мене важливо мати різних колег, щоб робота не стала нудною	1	2	3	4	5
31	Мені завжди дуже важливо усвідомлювати свої емоції	1	2	3	4	5
32	Після закінчення робочого дня я не дозволяю стресовим ситуаціям чи людям впливати на мене	1	2	3	4	5
33	Вміння чекати на те, що ти хочеш є принципом якого я дотримуюся	1	2	3	4	5
34	Я можу усвідомити, коли поводжуся нерозумно / перегинаю палку	1	2	3	4	5
35	Я люблю ставити запитання, щоб зрозуміти, що є важливим для людей	1	2	3	4	5
36	Я розумію, коли хтось образив чи розлютив мене	1	2	3	4	5
37	Я рідко хвилююся про роботу чи життя загалом	1	2	3	4	5
38	Девіз мого життя: "Не відкладай на завтра!"	1	2	3	4	5
39	Я розумію чому іноді моя поведінка може образити інших	1	2	3	4	5
40	Я сприймаю спілкування зі складними людьми, як виклик, щоб привернути їх на свій бік	1	2	3	4	5
41	Я вмію легко справлятися з почуттям гніву, не дозволяючи йому взяти наді мною гору	1	2	3	4	5
42	Я можу стримувати свої емоції, коли це потрібно	1	2	3	4	5

43	Я завжди можу мотивувати себе, навіть коли почуваюсь пригніченим	1	2	3	4	5
44	Іноді я можу поставити себе на місце іншої людини і побачити ситуацію її очима	1	2	3	4	5
45	Я вмію знаходити компроміси з іншими людьми	1	2	3	4	5
46	Я знаю, що мене робить щасливим/щасливою	1	2	3	4	5
47	Інші люди часто не знають моїх справжніх почуттів щодо різних ситуацій	1	2	3	4	5
48	Мотивація була ключем до мого успіху	1	2	3	4	5
49	Я завжди можу зрозуміти причини конфліктів / суперечок	1	2	3	4	5
50	Як правило, мені вдається налагоджувати хороші стосунки в колективі	1	2	3	4	5